

DE

HEERE

GAF ZIJN

WOORD

*Een onderzoek naar de geschiedenis
van de tekst van de Bijbel*

Malcolm H. Watts

DA111 De Heere gaf Zijn Woord

ISBN 978 1 86228 142 4

© Trinitarian Bible Society 2011
Tyndale House, Dorset Road, London,
SW19 3NN, England
www.tbsbibles.org

Registered charity numbers: 233082 (England),
SC038379 (Scotland)

Nederlandse editie uitgegeven door de
Trinitarian Bible Society
in samenwerking met de

gereformeerde
BIJBELSTICHTING

Gereformeerde Bijbelstichting
Nijverheidstraat 21,
4143 HN Leerdam, Nederland
www.gbs.nl

DE
HEERE
GAF ZIJN
WOORD

Een onderzoek naar de geschiedenis van de tekst van de Bijbel

Malcolm H. Watts

Trinitarian Bible Society

Inhoud

HET OUDE TESTAMENT	4
De oorspronkelijke talen	4
Schrijfmateriaal	4
Openbaring	4
Tweeledige leer	5
Geschreven	6
De originelen	6
De tempel	6
Betekenis van de ark	7
Eén Boek	8
Kopieën	8
Het werk van schriftgeleerden	9
Verlies van de originelen	10
De Grote Synagoge	11
De befaamde masoreten	12
Een masoretische tekst	13
Samenvatting Oude Testament	14
HET NIEUWE TESTAMENT	16
Christelijke waarheid opgeschreven	16
De Goddelijke originelen	17
Nauwgezet kopieerwerk	17
Tekstvarianten	19
Het reproduceren van de authentieke nieuwtestamentische tekst ..	20
De bewaard gebleven Griekse handschriften	22
1. <i>Papyri</i>	22
2. <i>Uncialen</i>	22
3. <i>Minuskels</i>	23
4. <i>Lectionaria</i>	24
Indeling	24
A. <i>Het Byzantijnse teksttype</i>	25
B. <i>Het Alexandrijnse teksttype</i>	29
Critici vallen de Byzantijnse tekst aan	30
De Authorised Version en de Statenvertaling	32
<i>Eindnoten</i>	33

DE HEERE GAF ZIJN WOORD

*Een onderzoek naar de geschiedenis
van de tekst van de Bijbel*

Malcolm H. Watts

*De Bijbel is het eeuwige Woord van God.
Het is door God aan de mens gegeven,
opdat het de absolute, allerhoogste,
gezaghebbende, onfeilbare, en onveran-
derlijke maatstaf voor geloof en leven zou
zijn. In deze brochure gaan we de
geschiedenis van de Bijbel na vanaf zijn
oorsprong in Goddelijke Zelfopenbaring,
via zijn belichaming in geschreven
vorm door bovennatuurlijke inspiratie,
tot aan zijn nauwgezette overlevering
tot in de huidige tijd door voorzienige
bewaring. Het is ons vaste geloof dat,
hoewel de stormen van kritiek blijven
woeden tegen Gods Woord, het vertrou-
wen dat de eenvoudige gelovige erin
heeft, gerechtvaardigd en gewaarborgd is.
Dit heilige boek is het Boek van God,
en zal dat altijd blijven.*

Het Oude Testament

Het grootste deel van het Oude Testament werd geschreven in het Hebreeuws, soms 'de spraak van Kanaän' (Jesaja 19:18) of 'het Joods' (Jesaja 36:11) genoemd. Het ontwikkelde zich waarschijnlijk vanuit het oude Hebreeuws gesproken door Abraham in Ur der Chaldeeën (Genesis 14:13, 'Abram, den Hebreëër'; zie ook 11:28).

DE OORSPRONKELIJKE TALEN

De enige uitzonderingen op het gebruik van het Hebreeuws in het Oude Testament zijn twee gedeelten van het boek Ezra (4:8-6:18; 7:12-26), wat wordt verklaard door het feit dat het Aramees de officiële taal was van het Perzische rijk; een vers in Jeremia (10:11), waar een Aramees gezegde wordt aangehaald; en een vrij groot gedeelte van het boek Daniël (2:4 tot 7:28), waar Aramees wordt gebruikt, waarschijnlijk omdat het hele gedeelte de volken van de wereld behandelt.

SCHRIJFMATERIALEN

Waarop werden de oude Schriften nu geschreven? Het lijkt erop dat de Schriften van het Oude Testament oorspronkelijk zijn geschreven op papyrus. Dit werd vervaardigd van riet dat groeide aan de oevers van de rivier de Nijl. Het riet werd in repen gesneden en, de ene strook op de andere, recht-hoekig op elkaar gelegd. Dan werden ze geplet, geperst, en gepolijst, om een soort

primitief papier te vormen. We weten dat papyrus lang geleden in Egypte werd gebruikt, zeker in de tijd van Mozes, en het is daarom waarschijnlijk dat de eerste documenten van het Oude Testament werden geschreven op dit materiaal. Zo niet, dan zullen ze zijn geschreven op dierenhuiden die werden gebruikt rond 2000 v. Chr. Aan huiden werd de voorkeur gegeven omdat ze langer meegingen en niet zo broos bleken te zijn; vandaar dat ze de tekst zuiverder bewaarden.

OPENBARING

We weten dat God het grootste van alle wezens is. De Schrift zegt: 'Zult gij de onderzoeking Gods vinden? Zult gij tot de volmaaktheid toe den Almachtige vinden?' (Job 11:7). En het veronderstelde antwoord is natuurlijk: Nee. We kunnen, met al onze spitsvondigheid, de oneindige God niet ontdekken. Hij gaat ons menselijk begripsvermogen ver, ver te boven. Betekent dit dan dat het voor ons onmogelijk is om Hem te kennen? Dat betekent het, God zij dank, niet. Ook al kunnen we - zelfs door intensief onderzoek - God niet ontdekken, Hij is in staat om Zichzelf aan ons bekend te maken. Als de Bron van alle waarheid kan Hij ons onderwijzen over Zijn eigen wonderbaarlijke Wezen; en daarom geldt, zoals de psalmist zegt: 'In Uw licht zien wij het licht' (Psalm 36:9). Dit brengt ons als vanzelf bij de openbaringsleer.

Een bondige, maar nauwkeurige omschrijving van openbaring is gegeven door dr. James Bannerman. Hij schreef: 'Openbaring, als een goddelijke daad, is het op een bovennatuurlijke wijze geven van objectieve waarheid aan een mens

door God. Openbaring, als het gevolg van die daad, is de zo gegeven objectieve waarheid.¹

Welnu, er zijn twee soorten openbaring. Allereerst is er **algemene openbaring**. Deze komt deels van buiten ons, vanuit de wereld om ons heen. In de werken van schepping en voorzienigheid laat God iets zien van Zijn Goddelijkheid en volmaaktheid. 'Want Zijn onzienlijke dingen worden van de schepping der wereld aan uit de schepselen verstaan en doorzien, beide Zijn eeuwige kracht en Goddelijkheid ...' (Romeinen 1:20; zie ook Psalm 19:1. Handelingen 14:27). Als we kijken naar de diverse onderdelen van dit zichtbare universum, dan kunnen we niet anders dan met eerbiedig ontzag denken aan de Goddelijke Architect en Maker. Verdere algemene openbaring komt vanuit ons binnenste. Geschapen als we zijn naar het beeld van God, hebben we enig natuurlijk besef van God, onsterfelijkheid, en het verschil tussen goed en kwaad. We zijn, zoals Paulus zegt, onszelf tot wet, omdat 'het werk der wet' is geschreven in onze 'harten', onze 'consciëntie medegetuigende' (Romeinen 2:14, 15).

Van dit soort openbaring wordt gezegd, dat die algemeen is; niet alleen omdat ze in het algemeen wordt gegeven over de hele wereld, maar ook omdat ze enkel te maken heeft met algemene zaken. Ze zegt niets over specifieke zaken als verzoening met God, de vergeving van zonden, of de weg naar de hemel.

Het heeft God in Zijn wonderbaarlijke genade evenwel behaagd, om een **bijzondere openbaring** te geven. Ook

deze is zowel uiterlijk als innerlijk. Uiterlijke bijzondere openbaring kwam door 'theofanieën', wanneer God daadwerkelijk aan mensen verscheen, en ook door 'stemmen', wanneer God tot hen sprak. 'Zo verscheen de HEERE aan Abram en zeide: Uw zaad zal Ik dit land geven ...' (Genesis 12:7; zie ook 3:8-19). Innerlijke bijzondere openbaring kwam tot uitverkoren mensen door visioenen, dromen, en lasten. Zo zei God Zelf eens: 'Zo er een profeet *onder* u is, Ik, de HEERE, zal door een gezicht Mij aan hem bekendmaken, door een droom zal Ik met hem spreken' (Numeri 12:6). 'Lasten' waren zware boodschappen gelegd op de geest en het hart. Vandaar lezen we: 'De last van het woord des HEEREN tot Israëel, door den dienst van Maleáchi' (Maleáchi 1:1). Bijzondere openbaring komt tegemoet aan de diepste noden van de harten van mensen. Het beantwoordt de vraag die zo oud is als de menselijke ziel: 'Hoe zou de mens rechtvaardig zijn bij God?' (Job 9:2).

Door algemene en bijzondere openbaring (met als climax natuurlijk de vleeswording) heeft God ons genadig een Zelfopenbaring gegeven en de weg van Zijn verlossing bekendgemaakt.

TWEELEDIGE LEER

Er is een tweeledige leer die we nu moeten bekijken: inspiratie, die professor Louis Gaussen eens omschreef als 'die onverklaarbare kracht die de Goddelijke Geest destijds uitoefende op de schrijvers van de Heilige Schrift, om hen te leiden zelfs in de keuze van de woorden die ze gebruikten, en om hen te behoeden zowel voor alle dwaling als voor alle weglating.'²

Inspiratie is dus het *proces* waardoor God een bovennatuurlijke invloed uitoefent op bepaalde mensen, door hen in staat te stellen om nauwkeurig en onfeilbaar vast te leggen al wat is geopenbaard.

‘De heilige mensen Gods’, lezen we, ‘van den Heiligen Geest gedreven zijnde, hebben ze gesproken’ (2 Petrus 1:21).

Het *resultaat* van dit proces is het geschreven Woord van God, ‘het geschrift der waarheid’ (Daniël 10:21).

De klassieke uitspraak van de apostel schiet ons direct te binnen: ‘Al de Schrift is van God ingegeven’ (1 Timótheüs 3:16).

De geïnspireerde Schrift is het boek waarin God Zich openbaart. Als gevolg van openbaring en inspiratie kunnen we de Bijbel in onze hand houden en weten we dat we het geschreven Woord van God in ons bezit hebben.

GESCHREVEN

Het eerste vastgelegde voorbeeld van een dergelijk schrijven vinden we in Éxodus 17:14, waar, spoedig na de oorlog met de Amalekieten, de Heere tot Mozes zei:

‘Schrijf dit ter gedachtenis in een boek ...’ In Éxodus 24:4 lezen we opnieuw hoe ‘Mozes nu beschreef al de woorden des HEEREN’. En nogmaals, in Éxodus 34:27, zei de Heere tegen hem: ‘Schrijf u deze woorden ...’ En zo zouden we kunnen doorgaan. Er zijn veel andere passages die aantonen dat Mozes meer, veel meer, schreef, zelfs de hele Pentateuch, d.w.z. de eerste vijf boeken van de Bijbel (bv. Deuteronomium 31:9, 24-26. Numeri 33:1, 2).

DE ORIGINELEN

Eenmaal opgeschreven, werden de geïnspireerde originelen, of ‘autografieën’ (zoals ze worden genoemd), uiterst zorgvuldig bewaard. Mozes’ schriftrol, bijvoorbeeld, werd in bewaring gegeven aan de priesters, die haar bewaarden vlak bij de heilige ark. We lezen in Deuteronomium 31:25, 26: ‘Zo gebod Mozes den Leviëten, die de ark des verbonds des HEEREN droegen, zeggende: Neemt dit wetboek [het boek dat hij had geschreven] en legt het aan de zijde van de ark des verbonds des HEEREN uws Gods, dat het aldaar zij ten getuige tegen u’ (zie ook Jozua 1:8. 1 Koningen 2:3. Nehémia 8:1).

Na Mozes kwam Jozua; en tegen het eind van Jozua’s leven, volgens Jozua 24:26, deed hij precies wat Mozes ooit gedaan had. Nadat hij iets had toegevoegd aan Mozes’ schriftrol, liet hij die rol terugleggen in het heiligdom. ‘En Jozua schreef deze woorden in het wetboek Gods; en hij nam een groten steen en hij richtte dien daar op onder den eik die bij het heiligdom des HEEREN was.’

Het duurde niet lang voor er weer iets aan werd toegevoegd, dit keer door Samuël. ‘Samuël nu sprak tot het volk het recht des koninkrijks en schreef het in een boek en legde het voor het aangezicht des HEEREN’ (d.w.z. in de tegenwoordigheid van God, in het heiligste vertrek en vlak bij de ark des verbonds; 1 Samuël 10:25).

DE TEMPEL

Het lijkt erop, dat toen de tabernakel werd vervangen door de tempel, deze kostbare originelen zijn overgebracht

naar het meer permanente gebouw. Er wordt mogelijk naar verwezen in 2 Koningen 22:8, waar van Hilkia, de hogepriester, staat geschreven dat hij zei: 'Ik heb het wetboek in het huis des HEEREN gevonden.' Sommige geleerden hebben geopperd, dat dit 'wetboek' Mozes' oorspronkelijke exemplaar was, door de priesters verborgen tijdens de decadente regeerperioden van Manasse en Amon, en pas nu ontdekt en onder de aandacht van de koning gebracht.³ In 2 Kronieken 34:14 wordt het 'het wetboek des HEEREN, *gegeven* door de hand van Mozes' genoemd.

BETEKENIS VAN DE ARK

Dr. W. H. Green wijst erop dat het bewaren van deze documenten op deze heilige plaats 'in overeenstemming met het gebruik van de belangrijkste volken uit de oudheid' was. Hij verwijst naar het feit dat 'de Romeinen, Grieken, Phoeniciërs, Babyloniërs en Egyptenaren hun heilige geschriften hadden, die angstvallig werden bewaard in hun tempels, en toevertrouwd aan de zorg van functionarissen die daartoe speciaal waren aangesteld'.⁴

Er waren evenwel belangrijkere redenen waarom de rollen werden opgeborgen op deze plaats:

De ark werd bewaard in het Goddelijk heiligdom; en de geschriften die aan de zijde van de ark werden geplaatst, waren daarom *op bijzondere wijze verbonden met God*. Hij is inderdaad de Auteur van de Schriften. Wat Hij heeft gezegd en wat de Schriften zeggen, is een en hetzelfde (vergelijk Romeinen 9:17 met Éxodus 9:16; en Galaten 3:8 met Genesis

12:3). Hier hebben we dus Gods geschreven Woord, en als geheel genomen kunnen deze geïnspireerde boeken 'de woorden Gods' worden genoemd (Romeinen 3:2; zie ook Handelingen 7:38).

Vrome Israëlieten vatten de ark op als de troon van God (Éxodus 25:22. Psalm 80:2). Het feit dat deze geschriften vlak bij de ark werden geplaatst, liet uitkomen dat ze *Goddelijk gezag hadden*. De Schrift bezit een enorm gezag. Het eist van mensen onvoorwaardelijk geloof in haar leer en standvastige gehoorzaamheid aan haar voorschriften. Elke mensenziel moet ervoor buigen. 'Want Hij heeft een getuigenis opgericht in Jakob, en een wet gesteld in Israël, die Hij onzen vaders geboden heeft, dat zij ze hun kinderen zouden bekendmaken ...' (Psalm 78:5).

Verder, omdat deze Schriften in de nabijheid van de ark werden gelegd, in het hart van de tabernakel of de tempel, werden ze afgezonderd van alle gewone boeken. Ze werden openlijk verklaard *heilig* te zijn. Gods geschreven Woord, dat is zeker, is zuiver en verheven. Het is waarheid, zonder enige vermenging met dwaling. 'De redenen des HEEREN zijn reine redenen, zilver, gelouterd in een aarden smeltkroes, gezuiverd zevenmaal' (Psalm 12:7). De geïnspireerde geschriften moeten altijd worden geëerbiedigd als 'de heilige Schriften' (2 Timótheüs 3:15).

De ark had natuurlijk haar verzoendeksel waarop offerbloed werd gesprekend (Éxodus 25:21); en de boeken werden er vlak bij gezet, wat wellicht aangaf dat ze de verzoeningsleer verklaarden en *de*

enige toenadering tot God uiteenzetten. 'Alzo is er geschreven, en alzo moest de Christus lijden, en van de doden opstaan ten derden dage; en in Zijn Naam gepredikt worden bekering en vergeving der zonden ...' (Lukas 24:46, 47).

Een laatste gedachte: de schriftrollen bevonden zich onder de vleugels van de cherubim (Éxodus 25:18-20), een aanwijzing dat ze door God werden *beschermd en bewaard*. Hoewel de leer van de bewaring van de Schrift vandaag vaak wordt ontkend, dient ze te worden geloofd en met kracht te worden verkondigd. 'Het Oude Testament in het Hebreeuws ... en het Nieuwe Testament in het Grieks ... , omdat ze onmiddellijk door God zijn geïnspireerd, en door Zijn bijzondere zorg en voorzienigheid te allen tijde zuiver zijn bewaard, zijn daarom authentiek' (De Westminster Confessie, hoofdstuk 1, paragraaf 8). Onze Heere Zelf zei: 'Totdat de hemel en de aarde voorbijgaan, zal er niet één jota noch één tittel van de Wet voorbijgaan, totdat het alles zal zijn geschied' (Matthéüs 5:18; zie ook Psalm 119:152; Jesaja 40:8).

ÉÉN BOEK

God ging verder met het inspireren van mensen tot er een prachtige verzameling boeken was (1 Kronieken 29:29. 2 Kronieken 9:29; 12:15. Jesaja 30:8. Jeremía 36:1, 2). De vroegste geschriften van Mozes dateren waarschijnlijk van rond 1450 v. Chr., terwijl Maleáchi's geschrift waarschijnlijk is afgerond omstreeks 450 v. Chr. Dus gedurende ongeveer 1000 jaar communiceerde God genadig met mensen, en door de bovennatuurlijke invloed van Zijn Geest zorgde

Hij ervoor dat Zijn mededelingen werden opgeschreven, vrij van alle dwaling in zowel feit als leer. Deze geschriften werden vervolgens op wonderbaarlijke wijze bewaard. Er rest ons hier alleen nog op te merken dat vanaf het begin deze verzameling werd beschouwd als in wezen één boek, genaamd 'het boek des HEEREN' (Jesaja 34:16).

KOPIEËN

De eerste keer dat kopiëren wordt genoemd, is met betrekking tot de Tien Geboden, oorspronkelijk natuurlijk geschreven op stenen tafelen door de vinger Gods. Toen die eerste tafelen waren gebroken, gebod de Heere Mozes om nieuwe tafelen uit te houwen, en de Heere schreef daarop dezelfde woorden. Op dat moment stelde God de regel voor kopiëren in: de kopie moest 'naar het eerste schrift' zijn (Deuteronomium 10:4). En wij hebben vaste gronden om te geloven, dat deze regel strikt werd opgelegd. Toen Jeremía's geschreven boodschap werd vernietigd door koning Jójakim, droeg God de profeet op om weer een kopie te maken, maar toen Hij dat deed, bepaalde Hij dat het een exacte kopie moest zijn. 'Neem u weder een andere rol', zei Hij, 'en schrijf daarop al de eerste woorden, die geweest zijn op de eerste rol' (Jeremía 36:28). Dienovereenkomstig herschreef Baruch (Jeremía's klerk), terwijl de profeet hem dicteerde, al de woorden die waren geschreven op de eerste rol (36:32; de tweede schriftrol was dus een nauwgezette kopie van de eerste, ook al voegde Baruch bij deze gelegenheid verder materiaal toe op grond van Jeremía's geïnspireerde bediening).

Kopieën werden dus niet alleen gemaakt van de Tien Geboden, maar ook van andere delen van de Schrift. Een kopie van het boek Deuteronomium, of misschien zelfs van de hele Pentateuch, moest in handen zijn van elke koning van Israël. '... zo zal hij zich een dubbel [d.i. kopie, vert.] van deze wet afschrijven in een boek, uit *hetgeen dat* voor het aangezicht der Levitische priesters is. En het zal bij hem zijn en hij zal daarin lezen al de dagen zijns levens ...' (Deuteronomium 17:18, 19; zie ook 2 Kronieken 23:11). De originelen waren uiteraard onder de hoede van de 'Levitische priesters'. En als er wordt gezegd, 'zo zal hij zich een dubbel [d.i. kopie, vert.] ... afschrijven', betekent dit waarschijnlijk niet dat hij dit zelf moest doen, maar dat hij moest regelen dat iemand dit voor hem zou doen (zie ook 1 Samuël 1:3; 13:9. 1 Koningen 8:62. Johannes 19:19, waar van bepaalde mannen wordt gezegd dat ze iets deden wat in die gevallen vrijwel zeker werd gedaan door anderen).

Om hun ambt goed te kunnen uitoefenen, zullen rechters toegang moeten hebben gehad tot de diverse wetten van Mozes (2 Kronieken 19:10), evenals de priesters, vooral zij die met sommige Levieten eropuit werden gestuurd om te onderwijzen in de steden van Juda (2 Kronieken 17:7-9). In dit laatste geval wordt er specifiek gezegd, dat 'zij leerden in Juda, en het wetboek des HEEREN was bij hen' (vers 9). Mogelijk werden er ook andere kopieën van de Schriften gemaakt, want er waren geleerde en geletterde mannen die zich wijdden aan juist deze taak. De profetenscholen hebben misschien ook geholpen (1 Samuël 10:10;

19:18 vv. 2 Koningen 2:3, 5; 4:38), maar de schriftgeleerden van Hizkia lijken zeker bezig te zijn geweest met dit soort werk. Ons wordt namelijk gezegd, dat ze, onder leiding van de koning, de 'spreuken van Sálomo ... uitgeschreven hebben' (Spreuken 25:1). Tot dit speciale gezelschap behoorde mogelijk Jesaja, de profeet, en 'Sebna, de schrijver, en Joah, de zoon van Asaf, de kanselier' (2 Koningen 18:18, 37; 19:2, 5, 6, 20. Spreuken 25:1. Jesaja 36:3, 22; 39:8). Hoe dit ook zij, het lijkt erop, dat er anderen waren die op soortgelijke wijze bezig waren, namelijk 'de schrijvers' (2 Koningen 22:8, 10. 2 Kronieken 34:13), wier werk van 'overschrijven' hun tijdgenoten kon doen zeggen: '... Wij zijn wijs, en de wet des HEEREN [in geschreven vorm] is bij ons ...' (Jeremía 8:8). Het was ongetwijfeld als gevolg van de inspanningen van dit soort mannen, dat sommige mensen in het thuisland en zelfs in Babel in staat waren, om de heilige boeken te raadplegen (zie Daniël 9:2).

HET WERK VAN SCHRIFTGELEERDEN

Originelen, zoals we al hebben opgemerkt, worden 'autografieën' genoemd. Kopieën staan bekend als 'apografieën'. Het is duidelijk, dat grote zorg in acht werd genomen bij het kopiëren van de Schriften. Aanvankelijk waren de priesters hiervoor verantwoordelijk (Deuteronomium 17:18), maar later namen schriftgeleerden (Hebreeuws: *soferim*, van *safar*, schrijven) deze rol op zich, zoals het taalgebruik van Jeremía, de profeet, aangeeft: 'Hoe zegt gij dan: ... de wet des HEEREN is bij ons? Zie, waarlijk, tevergeefs werkt de valse pen der schriftgeleerden' (Jeremía 8:8).

Naarmate de tijd evenwel voortschreed, legden ze zich steeds meer toe op het werk van overschrijven. Vandaar werd een man als Ezra uiteindelijk een 'schriftgeleerde van de woorden der geboden des HEEREN en van Zijn inzettingen over Israël' genoemd (Ezra 7:11).

Het is begrijpelijk, dat de vraag naar kopieën van de Schriften zeer groot werd. De schriftgeleerden organiseerden zichzelf daarom in 'families' of 'gilden', waarbij ze hun inspanningen combineerden om de best mogelijke resultaten te waarborgen (1 Kronieken 2:25). Hun expertise op dit gebied, samen met hun diepe ontzag voor de heilige Schriften, resulteerde in de productie van werkelijk uitstekende kopieën. Het is zelfs zo, dat men alleen zijn vertrouwen stelde in de rollen die voortkwamen uit deze klasse van schriftgeleerden.

Het is de moeite waard om hier te vermelden, dat, conform het doel en de voorzienigheid van God, de Joden hun heilige geschriften met grotere zorg behandelden dan welk ander volk ook in de antieke wereld.

Men bereikte een dergelijke mate van nauwgezetheid, dat de kopieën van de schriftgeleerden konden worden aangehaald als het Woord van God zelf, en daarom als Goddelijk gezag hebbend. In 1 Koningen 2:3 geeft David Sálomo, zijn zoon, de opdracht: 'En neem waar de wacht des HEEREN uws Gods, om te wandelen in Zijn wegen, om te onderhouden Zijn inzettingen en Zijn geboden en Zijn rechten en Zijn getuigenissen, gelijk geschreven is in de wet van Mozes

...' Nu zal koning Sálomo alleen toegang hebben gehad tot een kopie, zoals die wordt genoemd in Deuteronomium 17:18, 19; maar merk op, hoe deze kopie wordt beschreven als wat 'geschreven is in de wet van Mozes'. Zo'n uiterste zorgvuldigheid beheerste nu het kopieerwerk, dat het resulterende handschrift het gezag van het origineel behield. Het was het Woord van God, en het kon als zodanig worden aangehaald.

VERLIES VAN DE ORIGINELEN

Jeruzalem viel ten prooi aan de Babyloniërs in 586 v. Chr. De stad leed vrese-lijke schade, en de grote tempel, gebouwd door Sálomo, werd volledig verwoest (2 Kronieken 36:17-19). Hoewel het niet in de geschiedenis wordt vermeld, is het vrijwel zeker dat de oorspronkelijke geschriften met de stad vernietigd werden. Echter, niet alles ging verloren. Tegen die tijd waren er talloze kopieën gemaakt, en sommige daarvan werden meegenomen naar het land van ballingschap. We zien namelijk dat Daniël citeert uit wat een kopie van de wet van Mozes moet zijn geweest (Daniël 9:11), en ook, dat hij een profetie van Jeremía noemt, waarvan een kopie eveneens in zijn bezit moet zijn geweest (9:2).

In 537 v. Chr. begonnen de Joden terug te keren uit de ballingschap, en we weten, dat Ezra de eredienst weer in Jeruzalem instelde 'naar het voorschrift des boeks van Mozes' (Ezra 6:18). Dit suggereert, dat ze altijd nog kopieën van de Schriften hadden, en dat ze die konden raadplegen toen ze de eredienst voor de tweede tempel aan het organiseren waren. Volgens Nehémía 8:2 verzocht het volk Ezra zelfs, 'dat hij

het boek der wet van Mozes zou halen, die de HEERE Israël geboden had'. Dit was niet het origineel – slechts een kopie-, maar toch wordt het veelzeggend beschreven als de 'wet van Mozes'. We concluderen uit dergelijke Schriftplaatsen, dat God Zijn Woord op wonderbaarlijke wijze had bewaard.

DE GROTE SYNAGOGE

De geschiedenis van het Oude Testament eindigt vrij abrupt met de terugkeer uit de ballingschap; maar Ezra blijkt, volgens latere boeken, de leiding op zich te hebben genomen over een groep geleerde en wijze mensen (Nehémia 8:4, 7, 13; zie ook Ezra 7:6, 11, 21). De Joodse traditie informeert ons, dat, nadat de Joden waren teruggekeerd, Ezra de Grote Synagoge in het leven riep met als doel het godsdienstige leven van het volk te reorganiseren. Deze raad – want dat was het eigenlijk – bestond uit 120 leden, onder wie de profeten Haggai, Zacharia en Maleáchi. De 'Mannen van de Grote Synagoge' verzamelden alle kopieën van de Heilige Schrift die ze konden vinden. Deze onderwierpen ze aan een uitvoerig onderzoek en vergelijking. Veel onbeduidende, per ongeluk gemaakte fouten werden nu gecorrigeerd. Het ging hier om fouten als de weglating van een letter, een woord, of misschien zelfs een regel. Dat ze sommige handschriften waren binnengeslopen, is helemaal niet verbazingwekkend, als we ons herinneren, dat er ten minste acht paren van Hebreeuwse letters zijn die op elkaar lijken, zelfs zozeer, dat ze bijna identiek zijn. De meest gewetensvolle overschrijver maakte soms wel eens een foutje. Uiteindelijk ondergingen de kopieën evenwel correctie. Als er sommige

bijzonder gebrekkig werden bevonden, werden ze begraven in een 'geniza' [bewaarplaats, vert.], een heilige plaats vlak bij een Joodse synagoge. Als gevolg van het werk van de Grote Synagoge lijkt het erop, dat de Tweede Tempel was voorzien van een tekst die zeer op de latere, algemeen aanvaarde Hebreeuwse tekst leek.⁵

Ten tijde van Jezus' omwandeling op aarde waren er vele betrouwbare kopieën voorhanden. De Heere Jezus beriep Zich voortdurend op de heilige Schriften. Hij las eruit in de synagogen (Lukas 4:16); Hij citeerde eruit in Zijn openbare bediening (Matthéüs 19:3-5; 21:16, 42); en Hij spoorde Zijn toehoorders ertoe aan om ze voor zichzelf te lezen (Johannes 5:39). Er kan geen twijfel over bestaan, dat Hij de bestaande kopieën beschouwde als het Woord van God zelf. Hoewel hij farizeïsche interpretaties en tekstverklaringen corrigeerde, *trok Hij absoluut nooit de integriteit van de Hebreeuwse tekst in twijfel*. Hij zei: 'Er is geschreven' (Matthéüs 4:4, 7, 10), en, verder, dat 'de Schrift niet kan gebroken worden' (Johannes 10:35). Hetzelfde is natuurlijk van toepassing op de apostelen (Handelingen 1:16; 4:25; 28:25. Hebreeën 1:1, 6, 7; etc.).

Men zou kunnen tegenwerpen dat dit te veel bewijst, in zoverre, dat de Septuaginta (LXX: de Griekse vertaling van het Oude Testament gemaakt door Alexandrijnse Joden rond 250 v. Chr.) voortdurend wordt aangehaald in het Nieuwe Testament, zonder dat die ooit in twijfel wordt getrokken. Zou, op grond van dezelfde aanname, dan niet kunnen worden gezegd, dat dit wijst op de

goedkeuring van de Septuaginta als geïnspireerde en nauwgezette tekst? Nee, een dergelijke redenering vertoont een ernstige tekortkoming. Feit is, dat er een aantal plaatsen in het Nieuwe Testament is waar de Septuaginta-vertaling welbewust lijkt te zijn verworpen (bv. Mattheüs 2:15, waar de LXX 'Uit Egypte riep Ik zijn kinderen' heeft; Romeinen 10:15, waar de LXX leest: 'Ik ben aanwezig als een seizoen van schoonheid op de bergen, als de voeten van een die goed nieuws van vrede verkondigt, als een die goed nieuws verkondigt'. Zie ook Romeinen 11:4. 1 Petrus 4:8).

Hoewel sommige aanhalingen in het Nieuwe Testament een voorkeur vertonen voor de weergave van de Septuaginta, blijkt in die gevallen de afwijking zeer gering te zijn, en al helemaal geen afwijking in betekenis (bv. Mattheüs 15:8, 9 – Hebreeuws [zie Jesaja 29:13, vert.]: '... hun hart verre van Mij doen; en hun vreze, *waarmede zij Mij vrezen*, mensengeboden zijn, die hun geleerd zijn'; Handelingen 13:34 – Hebreeuws [zie Jesaja 55:3, vert.]: '... Ik zal ... *u geven* de gewisse weldadigheden Davids', maar de nieuwtestamentische Griekse tekst citeert hier in feite de Septuaginta, zoals in de *kanttekening* van de Authorised Version en Statenvertaling staat, resp. 'Ik zal ulieden ... de heilige dingen Davids geven, de getrouwe dingen' en 'Ik zal ulieden die heilige en trouwe beloften *Davids* geven').

Verder, de bedoeling achter het citeren van de Septuaginta-vertaling is vaak, om de bedoelde betekenis van het origineel beter tot uitdrukking te

brenge (zie Romeinen 10:18, waar aan de vertaling 'geluid' de voorkeur wordt gegeven boven het Hebreeuwse 'lijn' of 'richtsnoer', een ietwat onduidelijke uitdrukking, hoewel het als een 'snaar' van een muziekinstrument duidelijk dezelfde betekenis heeft).

'We vinden', merkt dr. Roger Nicole op, 'geen enkel voorbeeld van een nieuwtestamentische afleiding of toepassing die logisch wordt afgeleid uit de Septuaginta en die niet kan worden volgehouden op grond van de Hebreeuwse tekst.' Hij concludeert: 'Het gebruik van de LXX in citaten geeft niet aan, dat de nieuwtestamentische schrijvers deze vertaling hebben beschouwd als in zichzelf geïnspireerd ... Toch leert hun bereidheid om gebruik te maken van de LXX, ondanks haar gebreken hier en daar, ons de belangrijke les, dat de basisboodschap die God bedoelde te brengen, zelfs door middel van een vertaling kan worden overgebracht, voor zover die overeenstemt met het origineel.'⁶

Om naar ons eerdere punt terug te keren: de goedkeuring verleend door onze Heere en Zijn apostelen aan de Hebreeuwse tekst van de eerste eeuw, toont aan dat de tekst zowel nauwgezet als betrouwbaar was.

DE BEFAAMDE MASORETEN

Zoals we hebben gezien, deed God schriftgeleerden, of soferim, opstaan om een opmerkelijk zuivere tekst te produceren. Het viel toe aan anderen, om hun werk voort te zetten en de nodige stappen te zetten om de tekst te bewaren. Dit waren de masoreten, een naam afgeleid van het Hebreeuwse woord 'masora', dat 'overlevering' betekent.

Dit waren families van Joodse geleerden en tekstcritici die uiteindelijk academies openden, een in Tibérias (aan de oever van het Meer van Galiléa), en een andere in Babel (in het oosten). Niemand weet precies wanneer de masoreten voor het eerst verschenen. Sommigen geloven, dat ze kunnen worden teruggevoerd tot de eerste eeuw n. Chr. Anderen dateren hun begin later, ergens rond 500 n. Chr. Welke [datering, vert.] ook correct is, het gaat eigenlijk om het voltooide werk van de masoreten.

Jeruzalem was vernietigd in 70 n. Chr. Als gevolg hiervan werden de Joden verstrooid over de diverse landen van het Romeinse keizerrijk. De masoreten wisten, dat deze verstrooide Joden en de generaties na hen kopieën nodig zouden hebben van de heilige Schriften, en ze geloofden, dat er bepaalde dingen konden worden gedaan om de bewaring van de zuivere Hebreeuwse tekst te waarborgen. Met dit in gedachten verzamelden ze zeer belangrijke informatie over de tekst, en legden ze tot in detail regels vast voor de juiste kopiëring ervan.

Ze introduceerden klinkerpunten (het Hebreeuws heeft geen klinkers) en vaste accenten (om de juiste uitspraak te waarborgen), verklaarden de betekenis van woorden (waar dubbelzinnigheid bestond), voegden lezingen toe in de marge (om onduidelijkheid te verwijderen), en gaven bedoelde pauzes aan (die vaak de betekenis beïnvloeden). Zo uiterst nauwkeurig waren ze in hun studies, dat ze zelfs de verzen, woorden, en letters van het Oude Testament telden, bijvoorbeeld opmerkend dat [de letter,

vert.] Aleph 42.377 keer voorkomt; Beth 38.218 keer; Gimel 29.537 keer; enzovoort.

Kopieerders moesten de strenge regels van de Talmoed volgen, waaronder de volgende: alleen de huden van reine dieren mochten worden gebruikt; elke huid moest hetzelfde aantal kolommen bevatten; er mochten niet minder dan achtenveertig, en niet meer dan zestig regels zijn; zwarte inkt moest worden vervaardigd volgens een bepaald voorschrift; geen woord of letter mocht uit het geheugen worden opgeschreven; als er ook maar één letter werd weggelaten, of foutief werd ingevoegd, dan moest het blad worden vernietigd; drie fouten op een bladzijde betekende dat het hele handschrift werd afgekeurd; en herziening van de kopie moest plaatsvinden binnen dertig dagen, want anders moest die worden afgewezen. Een handschrift dat dit proces doorstond, kon alleen maar geweldig nauwgezet zijn.

EEN MASORETISCHE TEKST

Het doel van de masoreten was, om het Oude Testament te behoeden voor elke soort van wijziging; en om dat doel te bereiken, stelden ze hun verzameling van gedetailleerde aantekeningen (de masora) samen. De Joden noemden hun voltooide werk 'De Omheining van de Wet'. Als gevolg van hun inspanningen bezitten we vandaag een standaard- en traditionele tekst.

De tekst waaruit de Authorised Version en de Statenvertaling zijn vertaald, wordt de Ben Chayyim tekst genoemd (naar Jacob ben Chayyim, onder wiens redactie hij werd gedrukt in 1524-25).

Hij is soortgelijk aan de tekst van Ben Asher (die leefde in de tiende eeuw te Tibérias, in Palestina, en die, samen met leden van zijn familie, een nauwgezette uitgave van de masoretische tekst tot stand bracht). Dit is een getrouwe en betrouwbare tekst.

Door Gods bijzondere voorzienigheid kunnen we met vertrouwen zeggen, dat we in de *Hebreeuwse masoretische tekst* een tekst hebben die zeer dicht bij het Hebreeuwse origineel staat.

SAMENVATTING OUDE TESTAMENT

Samenvattend, wat waren de middelen die God gebruikte, om de bewaring van Zijn Woord te waarborgen?

Het eerste was het diepe ontzag dat de Joden hadden voor de heilige Schriften. Een Jood beefde letterlijk voor het geschreven Woord. Volgens Philo en Josephus waren ze eerder bereid om alle mogelijke kwellingen te ondergaan, en zelfs de dood zelf, dan ook maar iets in de heilige Schriften te veranderen. God gebruikte dit ontzag voor de tekst, om te voorkomen dat die werd vervalst en verdorven.

Ten tweede waren er de plechtige geboden van de Schriften, zoals Deuteronomium 4:2: 'Gij zult tot dit woord dat ik u gebied, niet toedoen, ook daarvan niet afdoen; opdat gij bewaart de geboden van den HEERE uw God, die ik u gebied.' Deze geboden, uitgevaardigd met Goddelijk gezag, boezemden de harten van mensen oprechte vrees in.

Ten derde werden deze schriftrollen opgeborgen in het heilige der heiligen.

Omdat er geen heiliger plaats op aarde was, plaatste dit ze buiten het bereik van grijpgrage handen.

Ten vierde verzekerde en bewaarde het pure professionalisme van de schriftgeleerden en de masoreten een zuivere tekst. Het waren grote geleerden, bedreven in de Goddelijke wet en hooggeacht als uitleggers van de heilige Schriften.

Ten vijfde was er het toezicht van de profeten. Door de hele periode van het Oude Testament heen oefenden profeten een unieke bediening uit, en ze waren goed in staat om toezicht te houden op het kopieerwerk. Elke overschrijffout, welke ook, zou snel door hen zijn ontdekt.

Ten zesde herhaalden de Joden voortdurend hun Schriften, zoals Deuteronomium 6:7 duidelijk aantoonde: 'En gij zult ze uw kinderen inscherpen en daarvan spreken, als gij in uw huis zit en als gij op den weg gaat, en als gij nederligt en als gij opstaat.' Deze herhalingen schiepen zo'n vertrouwdheid met de tekst, dat als er ook maar één woord was gewijzigd, dit direct zou zijn opgemerkt, en er zou, zonder twijfel, sterk en zelfs heftig zijn geprotesteerd.

Ten zevende bevestigden Christus en Zijn apostelen de Schriften zoals die werden aanvaard in hun tijd. De door hen gebruikte standaardtekst is precies dezelfde als die wij vandaag gebruiken. Hun onvoorwaardelijke aanhaling ervan als Gods Woord is een onbetwistbare bezegeling van de authenticiteit en betrouwbaarheid ervan.

Deze en andere overwegingen brengen ons ertoe te geloven, dat God de oudtestamentische tekst op wonderbaarlijke wijze heeft bewaard. Wanneer het Oude Testament wordt gelezen volgens de masoretische tekst, kunnen we geloven dat we het Woord van God lezen en horen. Hoe interessant ze ook mogen zijn, het is niet aan ons om *afwijkende lezingen* uit de Dode Zeerollen, uit de Latijnse vertaling, of uit welke andere bron ook te aanvaarden.

God heeft Zijn Woord *bewaard*. Dit moet niet zo worden verstaan dat het betekent, dat door de hele geschiedenis heen God herhaalde wonderen heeft verricht, en evenmin, dat Hij de diverse rabbi's en schriftgeleerden die aan de tekst werkten, heeft 'geïnspireerd'. We geven toe, dat de autografieën al lang geleden teloor zijn gegaan, en dat sommige fouten zijn binnengeslopen in de kopieën die ons nu ter beschikking staan. Daarom is tekstkritiek nodig. De leer van

de 'voorzienige bewaring' vraagt om een zorgvuldige omschrijving. Wat bedoelen we er precies mee? Ik zou hier de woorden van professor John H. Skilton willen citeren: 'God, Die de Schriften gaf, Die alle dingen werkt naar de raad van Zijn wil, heeft opmerkelijke zorg uitgeoefend over Zijn Woord, heeft het te allen tijde bewaard in een staat van wezenlijke zuiverheid, en heeft het in staat gesteld om het doel te bereiken waarvoor Hij het heeft gegeven.'⁷

De Hebreeuwse tekst werd dus oorspronkelijk gegeven door Mozes en de profeten; hij werd trouw gekopieerd door de schriftgeleerden; gestandaardiseerd door Ezra en de mannen van de Grote Synagoge; goedgekeurd door onze Heere en Zijn apostelen, en met uiterst nauwgezette zorg geredigeerd door de masoreten. De orthodoxie verlangt, dat we vrijmoedig ons geloof betuigen in het Oude Testament zoals vertaald uit de Hebreeuwse masoretische tekst.

Het Nieuwe Testament

De Heere Jezus Christus schreef geïnspireerd gezag toe aan de oudtestamentische Schriften (Matthéüs 5:18; 15:3. Markus 12:36. Johannes 10:35). Ook beloofde Hij dat Hij, na Zijn terugkeer naar de hemel, de Geest van God zou zenden, om verdere waarheid mee te delen aan Zijn uitverkoren dienaren, en hen in staat te stellen om het vast te leggen. Dit zou de christelijke kerk een onfeilbare gids verschaffen. '... De Trooster, de Heilige Geest, Welken de Vader zenden zal in Mijn Naam, Die zal u alles leren, en zal u indachtig maken alles wat Ik u gezegd heb' (Johannes 14:26; zie ook 16:12, 13).

Aanvankelijk was er alleen mondeling onderwijs. Het werd evenwel spoedig duidelijk, dat christelijke waarheid op schrift moest worden gesteld. Een reden was, dat de apostelen (de getuigen van onze Heere in de dagen Zijns vleses [mens-zijn, vert.]) begonnen te reizen naar verre landen, en spoedig zouden ze allemaal worden weggenomen door de dood (2 Timótheüs 4:6. 2 Petrus 1:14). Een andere reden was, dat het almaar toenemend aantal bekeerlingen en kerken behoefte had aan geregeld, gedetailleerd, en veelomvattend onderwijs (Lukas 1:3, 4. Handelingen 1:1). En nog een reden was, dat valse en ketterse geschriften, die toen al in omloop waren, ernstige verwarring in de leer veroorzaakten (2 Thessalonicenzen 2:1, 2; 3:17).

De Heilige Geest, op dit alles anticiperend, oefende Zijn bovennatuurlijke invloed uit op bepaalde uitverkoren mannen, zodat zij opschreven wat onfeilbaar en foutloos was. Zo beschrijft Johannes zichzelf, aan het eind van zijn Evangelie, als 'de discipel die van deze dingen getuigt en deze dingen geschreven heeft' (Johannes 21:24; zie ook 1 Korinthe 14:37. Galaten 1:20. Filippenzen 3:1. 1 Johannes 1:4, 'En deze dingen schrijven wij u ...' (onderstreping toegevoegd); etc.).

CHRISTELIJKE WAARHEID OPGESCHREVEN

Zo ontstonden de Schriften van het Nieuwe Testament. Aanvankelijk werden ze geschreven in het Grieks, dat de gemeenschappelijke voertaal van het Romeinse keizerrijk was in de begintijd van het christendom. Het geschrevene werd toevertrouwd aan speciaal vervaardigde materialen: 'papyrus' (een op papier lijkend materiaal gemaakt van het merg van de papyrusplant) en, later, 'perkament' (dierenhuid, 'vellum' genaamd wanneer het van uitzonderlijk fijne kwaliteit was). In hun uiterlijke vorm leken de documenten op schriftrollen (indien van papyrus) en boeken (indien van perkament of vellum). De technische naam voor de laatstgenoemde is codices (waarvan codex het enkelvoud is).

Wat betreft de pennen die werden gebruikt, dat waren rieten- of slagpennen (gemaakt van rietstengels of veren), en de inkt was vrijwel zeker zwart en op basis van carbon (vervaardigd met roet en vermengd met gom). Later, ongeveer in de vijfde eeuw, werd een rode metaal-

achtige inkt gebruikt (gemaakt van galnoten), maar deze lijkt alleen te zijn gebruikt ter accentuering.

Er zijn natuurlijk verwijzingen in het Nieuwe Testament naar 'geschrift', 'papier (papyrus) en inkt', en ook naar 'boeken' en 'perkamenten' (d.i. perkamenten van verwerkte huiden). Zie 2 Timótheüs 4:13. 2 Korinthe 3:3. 2 Johannes :12. 3 Johannes :13. Een interessante vraag komt nu naar boven: Wat is er met deze oorspronkelijke documenten gebeurd?

DE GODDELIJKE ORIGINELN

Direct erkend door de vroege Christenen als Goddelijk gezag hebbend (1 Korinthe 14:37), werden deze teksten eerst gelezen door hen aan wie ze werden toegestuurd, hetzij individuen, hetzij kerken, en vervolgens werden ze rondgestuurd, zodat zoveel mogelijk mensen baat konden hebben bij het onderwijs van de apostelen (1 Thessalonicenzen 5:27. Openbaring 1:3. Kolossenzen 4:16. 2 Petrus 3:15, 16). Helaas kunnen deze originelen (of 'autografieën') niet lang bewaard zijn gebleven, deels omdat ze ertoe neigden om broos te worden en voortdurend gebruik ze spoedig uit elkaar deed vallen, en deels omdat ze werden blootgesteld aan de gevaren van zowel ongelukken als vervolging.

Er is mogelijk een verwijzing naar de originelen in een verhandeling daterend van rond 200 n. Chr. Tertullianus, een van de Vroege Kerkvaders, was verantwoordelijk voor een verhandeling getiteld 'Over de Bestrijding van Ketteren' [*De Prescriptione Haereticorum*, vert.], en in het zesendertigste hoofdstuk

schreef hij: 'Kom nu, u die zou willen toegeven aan een betere nieuwsgierigheid, ... ga langs de apostolische kerken ... waarin hun eigen *authentieke* geschriften worden gelezen ... Acháje [Griekenland, vert.] is dicht bij u, (waarin) u Korinthe aantreft. Omdat u niet ver van Macedónië af bent, hebt u Filippi; (en daar) hebt u (ook) de Thessalonicenzen. Omdat u kunt oversteken naar Azië [Klein-Azië, vert.], krijgt u Éfeze. Omdat u bovendien dicht bij Italië zit, hebt u Rome, vanwaar zelfs in onze eigen handen het gezag zelf (van de apostelen zelf) komt.'⁸

Hoewel sommige geleerden het ontkennen, wordt door anderen bevestigd, dat hier wordt verwezen naar de Griekse originelen. Tertullianus, zo wordt gezegd, spoort hier zijn lezers aan, om die plaatsen te bezoeken waar de originelen bewaard worden, om zo de Goddelijke en heilige geschriften van het Nieuwe Testament met eigen ogen te zien.⁹

NAUWGEZET KOPIERWERK

Hoe dit ook zij, de eigen handschriften van de apostelen zullen vrijwel zeker niet lang meer zijn meegegaan na het jaar 200 n. Chr. Toch had onze Heere te kennen gegeven, dat de christelijke Schriften zouden worden bewaard. 'De hemel en de aarde zullen voorbijgaan', zei Hij, 'maar Mijn woorden zullen geenszins voorbijgaan' (Matthéüs 24:35; zie ook 1 Petrus 1:23-25). Hun bewaring werd uiteraard gewaarborgd door getrouw en gewetensvol kopieerwerk.

Al in de tijd van de apostelen waren er kopieën van nieuwtestamentische boeken in het bezit van zowel enkelen-

gen als van kerken. Petrus, in ieder geval, was vertrouwd met Paulus' brief aan de Christenen die woonden in Klein-Azië (Galaten, Efeziërs, of Kolossenzen), en hij geeft zelfs vrij duidelijk aan, dat hij bekend was met 'alle zendbrieven' [van Paulus] (2 Petrus 3:15, 16). Tegen de kerk in Kolosse werd gezegd, dat Paulus' brief aan hen geenszins moest worden beschouwd als hun bijzondere eigendom, maar deze -vrijwel zeker een kopie- moest 'ook in de gemeente der Laodicensen gelezen' worden. Aan de Kolossenzen werd verder opgedragen, 'dat ook gij dien leest' -opnieuw, waarschijnlijk een kopie- 'die uit Laodicéa *geschreven is*' (waarschijnlijk Efeziërs; Kolossenzen 4:16). Algauw waren er verzamelingen van deze boeken. Christelijke kerken hadden hele partijen nodig, om voor te lezen in de openbare eredienst.

Dit wordt indirect bevestigd door de geschriften van de Apostolische Vaders in de tweede eeuw. Omwille van beknoptheid kan hier slechts worden verwezen naar een van hen: Polycarpus, een discipel van de apostel Johannes. Schrijvend aan de Filippenzen, citeert hij uitvoerig uit de Evangelieën en de Brieven, en spreekt dan zijn vertrouwen uit, dat de Filippenzen zelf 'goed door-kneed in de Heilige Schriften' zijn.¹⁰ Inmiddels waren er zeker kopieën gemaakt, en het bewijsmateriaal suggereert dat deze breed circuleerden.

De eerste kopieën zijn mogelijk door de apostelen zelf gemaakt. Paulus, in zijn Romeinse gevangenis, verzocht dat hem 'boeken, inzonderheid de perkamenten' zouden worden gebracht (2 Timótheüs

4:13). J.P. Lilley oppert dat 'de 'perkamenten' mogelijk *kopieën of delen* van de Schriften zijn geweest, of zelfs *van zijn eigen brieven* aan de kerken'.¹¹ Men veronderstelt ook -en met enige waarschijnlijkheid- dat Johannes zeven kopieën vervaardigde van zijn 'Openbaring', en er naar elk van de zeven kerken van Klein-Azië een stuurde (Openbaring 1:4-6; 2:1, 8, 18, etc.).¹²

Als de apostelen zelf niet altijd verantwoordelijk waren voor het kopiëren, dan werd het werk waarschijnlijk vaak gedaan door hun secretarissen. We weten zeker, dat die soms in dienst werden genomen om boeken of brieven te schrijven (Romeinen 16:22. 1 Petrus 5:12). Waarom zouden zij niet worden ingezet voor het kopieerwerk?

'Schriftgeleerden', oorspronkelijk equivalent met 'schrijvers' [of, 'secretarissen', vert.] (Ezra 4:8. Esther 3:12. Jeremia 8:8), waren beloofd aan de christelijke kerk. 'Daarom, zie', zegt onze Heere, 'Ik zend tot u profeten en wijzen en schriftgeleerden ...' (Matthéüs 23:34; zie ook 13:53). We mogen veronderstellen, dat die zich bevonden onder Paulus' helpers. Trouwens, de apostel noemt 'Zenas, den wetgeleerde, en Apollos' bij name (Titus 3:13).

De kopieerders schreven deze documenten over met uiterste nauwgezetheid. Hoe kunnen we hier zeker van zijn? *Allereerst* waren deze nieuwtestamentische boeken met dezelfde heiligheid bekleed als de oudtestamentische Schriften (1 Timótheüs 5:18, dat Lukas 10:7, samen met Deuteronomium 25:4, aanhaalt als 'Schrift'; en 2 Petrus 3:16,

dat Paulus' brieven in dezelfde categorie plaatst als 'de andere Schriften'). *Ten tweede* zullen vrijwel alle vroege kopieerders gehuurde of bekeerde Joodse klerken zijn geweest, wier ontzag voor Gods geschreven Woord hen ertoe noopte, om zich toe te leggen op volkomen nauwkeurigheid bij het overschrijven (Jeremia 36:28; zie ook Deuteronomium 10:4). *Ten derde* vaardigden de geschriften zelf, die beweerden dat ze het geïnspireerde en gezaghebbende Woord van God waren, zeer strenge verboden uit tegen elke mogelijke soort van knoeierij met de heilige tekst (1 Korinthe 2:13. 2 Korinthe 2:17. Openbaring 22:18, 19). *Ten vierde* zullen de vroege kopieerders des te meer zorg hebben gedragen om handschriften van topkwaliteit te produceren, omdat ze wisten dat de apostelen nog steeds in leven waren, en actief. *Ten vijfde*, en ten slotte, als aanvankelijk de taak van het maken van kopieën werd toevertrouwd aan de medewerkers van de apostelen, die bekend stonden als 'evangelisten' (en volgens Eusebius was het hun verantwoordelijkheid om nieuwe bekeerlingen 'het boek van de Goddelijke Evangeliën te geven'),¹³ moeten we in gedachten houden, dat deze mannen de wonderbaarlijke gaven van de Heilige Geest ontvingen, en daarom op bijzondere wijze waren toegerust om de geïnspireerde tekst te bewaren (2 Timótheüs 1:6; 4:5).

Verder is er een Goddelijke factor die niet over het hoofd moet worden gezien. In Zijn toezienende en genadige voorzienigheid heeft God klaarblijkelijk gewaarborgd, dat de authentieke tekst van het Nieuwe Testament werd doorgegeven aan toekomstige generaties.

TEKSTVARIANTEN

Ondanks dit alles verschenen er toch fouten in sommige kopieën en, naar mate er meer kopieën werden gemaakt, verscheen er een aantal afwijkende lezingen. Deze worden gewoonlijk ingedeeld als (1) onopzettelijke wijzigingen en (2) opzettelijke wijzigingen. Het onopzettelijke soort behelst verkeerd gespelde woorden, verwarring van letters, wijzigingen in woordvolgorde, het gebruik van synoniemen of equivalente woorden, en de weglating of herhaling van letters, woorden, regels, en zelfs secties. Veruit het grootste aantal afwijkingen is te wijten aan dit soort vergissingen door de schriftgeleerden.

Er zijn evenwel ook opzettelijke wijzigingen, waarmee we bedoelen doelbewust geknoei met de heilige tekst, gewoonlijk in het belang van een bepaalde theologie of leer. Dionysius, een woorddienaar te Korinthe, in een brief die dateert van ongeveer 168-170 n. Chr., betreurt het feit, dat zijn eigen brieven zijn gewijzigd, en voegt er dan aan toe: 'Het is dan niet verbazingwekkend dat sommigen zich ertoe hebben gezet, om te knoeien met de Schriften van de Heere.'¹⁴ Een onbekende auteur (van wie sommigen denken dat het Hippolytus was, maar anderen, Gajus) schrijft ergens rond 230 n. Chr.: 'Zij [de ketters] hebben onbevreesd de hand geslagen aan de Goddelijke Schriften, met te zeggen dat ze die hadden gecorrigeerd.'¹⁵ Wie waren de ketters die zo iets durfden doen?

Sommigen zijn vrijwel onbekend, zoals Asclepiades, Theodotus, Hermophilus, en Apollonides, maar anderen waren zeer bekend, zoals, bijvoorbeeld, een

aantal van de vroege gnostici (die verlossing door een geheime kennis leerden): Basilides, Valentinus, en uiteraard Marcion, die als canon alleen zijn verminkte uitgaven van het Evangelie van Lukas en tien van Paulus' brieven aanvaardde. 'Marcion gebruikte, uitdrukkelijk en openlijk, het mes, niet de pen, omdat hij uit de Schriften wegsneed wat niet in het straatje van zijn eigen ideeën te pas kwam.'¹⁶

HET REPRODUCEREN VAN DE AUTHENTIEKE NIEUWTESTAMENTISCHE TEKST

Orthodoxe leraren waren zich ten volle bewust van deze boosaardige wijzigingen, en stelden ze, zowel in hun onderwijs als in hun geschriften, aan de kaak. Als gevolg hiervan werden handschriften die als gebrekkig werden beschouwd, niet algemeen gebruikt voor kopieerdoel-einden. Alleen die welke het origineel getrouw bewaarden, werden de standaarddocumenten waarvan een veelvoud aan kopieën werd gemaakt.

Hebben we evenwel bewijzen om te geloven, dat dit inderdaad gebeurd is?

Vroege christelijke leiders beweerden zeker, dat ze in staat waren, om de diverse handschriften te kunnen evalueren, en te kunnen bepalen, welke de beste en meest nauwkeurige waren. Bijvoorbeeld, Irenaeus verwijst, in zijn grote werk 'Tegen Ketterijen', naar 'de meest beproefde en oudste kopieën'.¹⁷ De criteria gebruikt voor het vaststellen van een getrouwe tekst, zullen de volgende zijn geweest:

- 1. *De identiteit van de kopieerder.* Als die een gewone christelijke man was, dan zou zijn kopie waarschijnlijk een aantal fouten bevatten. Als hij, daarentegen, bekendstond als een helper van een apostel, of als een professionele schriftgeleerde, dan kon een hoge mate van nauwkeurigheid worden verwacht.
- 2. *De aard van het handschrift waarvan de kopie werd gemaakt.* In de vroegste tijden kan dit het geïnspireerde origineel zijn geweest, maar later zal dit zeker zelf een kopie zijn geweest. Nu waren veel kopieën wat we 'privékopieën' noemen. Dat wil zeggen, zij waren bedoeld voor persoonlijk en stichtelijk gebruik. Sommige waren evenwel 'officiële' kopieën waaruit christelijke woorddienaren voorlazen en preekten in de openbare erediensten. De laatstgenoemde bleken altijd veel betrouwbaarder dan de eerstgenoemde. Kopieën die daarvan waren gemaakt, hadden in hoge mate dezelfde betrouwbaarheid gemeen.
- 3. *Het aantal kopiëringen dat al had plaatsgevonden.* Een kopie van het origineel, of van een van de vroegste kopieën van het origineel, zal veeleer een gezonde tekst hebben geboden dan een kopie met een lange en nogal gecompliceerde lijn van afkomst. Omdat vroege kopieerders dit wisten, zullen ze die teksten hebben gekozen en gekopieerd, die ze beoordeelden als waarheidsgetrouw en authentiek. Daarom zouden we verwachten, dat het aantal nauwkeurige kopieën groter is, en dat ze in overvloed voorkomen. Wat we inderdaad tegenkomen is, dat de overgrote meerderheid van de nog bestaande Griekse handschriften met elkaar

overeenstemt en één bepaald teksttype ondersteunt. Een 'oud handschrift' hoeft dus niet per se het 'beste' te zijn, deels omdat het eenvoudigweg kan zijn gekopieerd van een ander handschrift uit zijn eigen periode, en deels omdat er mogelijk maar weinig, of een duidelijke minderheid van handschriften zijn die het ondersteunen. Daarentegen kunnen de duizenden latere handschriften even goed zijn gekopieerd van handschriften die ouder zijn dan de veronderstelde 'oudste'. Het is heel goed mogelijk dat deze in zeer groten getale voorkomen, omdat de meerderheid van klerken en geleerden van mening was, dat de tekst die aan deze handschriften ten grondslag lag, het dichtst lag bij de ware tekst van de oorspronkelijke Schrift.

- 4. *De plaats waar de kopie werd gevonden.* Kerken zelf werden de conservators van het zuivere Woord van God (zoals eerder het geval was met plaatselijke synagogen). En als het gekopieerde document was bewaard in een kerk, dan kon men er redelijk zeker van zijn, dat het een erkend, waarheidsgetrouw en goed transcript was.

- 5. *De algehele kwaliteit van de kopie.* Sommige kopieën zijn overduidelijk gebrekkig. Ze zijn slecht geschreven, en zitten vol met fouten van de meest tastbare soort. Wie ze produceerde was of onwetend, of onzorgvuldig – of uiteraard beide. Deze zullen noch beschouwd, noch gebruikt zijn als betrouwbare getuigen van de authentieke tekst van het Nieuwe Testament. De zorgvuldig geschreven kopieën daarentegen zullen vertrouwen hebben gewekt en dus met grote zorgvuldigheid zijn overgeschreven.

- 6. *De overeenstemming met andere bestaande kopieën.* Het zou een vergissing zijn om te veronderstellen, dat een klerk maar één tekst voor zich had. In de eerste twee eeuwen was er een snelle verveelvoudiging van kopieën, zodat het, door kopieën met elkaar te vergelijken, mogelijk was, om vreemde lezingen op te sporen en, via dezelfde weg, vast te stellen wat de geïnspireerde schrijvers werkelijk hadden geschreven. De vroege Christenen waren in een veel betere positie om dit te doen, dan wij zijn. Per slot van rekening hadden zij toegang tot handschriften die nu allang verloren zijn gegaan.

- 7. *De directe nabijheid van een goed bekend staand christelijk centrum.* Het is het meest waarschijnlijk, dat een kopie gemaakt op een afstand vanwaar de apostelen en hun directe opvolgers geregeld hun bediening hadden gehad, enkele ernstige veranderingen of wijzigingen zal hebben ondergaan; maar een kopie gemaakt in een gebied van vroege kerkelijke activiteit, zal zeer waarschijnlijk de vertegenwoordiger van een zuivere tekstoverlevering zijn geweest.

Orthodoxe leraren van de eerste en tweede eeuw mogen dan misschien niet altijd toegang hebben gehad tot de beste handschriften, maar ze lijken te hebben geweten, hoe ze 'de beproefde en oude kopieën' moesten identificeren. Alle mogelijke pogingen werden gedaan, om de onderliggende tekst daarvan te benutten, met als gevolg *dat de overweldigende meerderheid van vroege Griekse handschriften wezenlijk met elkaar overeenstemde.* We mogen daarom

geloven, dat de tekst van de meerderheid het origineel weergaf met een indrukwekkende nauwkeurigheid.

DE BEWAARD GEBLEVEN GRIEKSE HANDSCHRIFTEN

Volgens één recente lijst is het totale aantal handschriften van het hele Nieuwe Testament, of van een deel ervan, 5488.¹⁸ Ze worden ingedeeld in de gebruikelijke categorieën:

• 1. Papyri

Volgens de statistieken van 1989 zijn 96 hiervan gecatalogiseerd. Vrijwel alle zijn fragmentarisch, hoewel ze oorspronkelijk in codex of boekvorm zullen zijn verschenen. Ze zijn voornamelijk ontdekt in Egypte, waar het klimaat en het zand geholpen hebben om ze te bewaren.

Wanneer ze naar deze fragmenten verwijzen, gebruiken geleerden de letter 'P', gevolgd door een serienummer: P1, P2, P3, enzovoort.

P52 (het zogeheten Rylands fragment) wordt beschouwd als het oudste. De afmetingen ervan zijn slechts 6.35 bij 8.98 centimeter, en het bevat enkele verzen van het Evangelie naar Johannes (18:31-33, 37, 38). Het wordt gedateerd rond 125 n. Chr.

Enkele van de belangrijkste zijn P45, P46, en P47. Deze staan bekend als de Chester Beatty Bijbelse papyri (naar Sir Chester Beatty, die ze verwierf in 1930-1), en bevatten gedeelten uit de Evangelieën, de Brieven van Paulus, en het boek Openbaring. Een andere belangrijke verzameling is de Bodmer Library collectie (vanaf 1956 aangekocht door M. Martin Bodmer). Deze bevat onder andere P66,

bladzijden en fragmenten uit een codex van het Evangelie naar Johannes, geschreven rond 200 n. Chr.; en P72, een kopie uit de derde eeuw – en daarom mogelijk het vroegste dat we hebben – van de Brieven van Petrus en Judas.

• 2. Uncialen

Er zijn 299 uncialen bekend. Geschreven vanaf het begin van de vierde eeuw op perkament of vellum en in codex of boekvorm, zijn ze alle in het unciaal-schrift. Dat wil zeggen, ze zijn alle geschreven in hoofdletters en zonder leestekens. De vroegere worden zelfs aangeduid met hoofdletters, samen met een serienummer dat begint met een nul (bv. A-02). De latere hebben enkel de nummers (bv. 046).

Onder die in het British Museum bevindt zich Codex Alexandrinus, A-02. Deze werd gekopieerd in Egypte in de eerste helft van de vijfde eeuw, en het bevatte, na voltooiing, de hele Griekse Bijbel, samen met één of twee apocriefe boeken. Nu bevat het nagenoeg het hele Oude Testament en het merendeel van het Nieuwe (het laat weg: Matthéüs 1:1 - 25:1. Johannes 6:50 - 8:52. 2 Korinthe 4:13 - 12:7). De patriarchen van Alexandrië schonken dit handschrift aan Karel I in 1627.

Een andere codex die dateert van de vijfde eeuw is Codex Bezae, D-05. In 1581 schonk Theodorus Beza, opvolger van Calvin, dit handschrift aan de universiteit van Cambridge, waar het zich nog steeds bevindt. Deze codex heeft zowel Griekse als Latijnse teksten (de linkerbladzijde in het Grieks, de rechter in het Latijn) en het bevat het

grootste deel van de Evangeliën, en het boek Handelingen, samen met een paar verzen uit 3 Johannes.

De beroemdste uncialen zijn Codex Sinaïticus, Aleph-01 (Aleph is de eerste letter van het Hebreeuwse alfabet), en Codex Vaticanus, B-03.

Codex Sinaïticus, gedateerd in het midden of aan het eind van de vierde eeuw, bevat slechts een deel van het Oude Testament, maar het geheel van het Nieuwe Testament. Het is het enige bestaande, volledige uncialhandschrift van het Nieuwe Testament. Deze Egyptische codex werd geschreven op vellum, met vier kolommen van achtenveertig regels op elke bladzijde, maar er zijn duidelijke aanwijzingen in de tekst zelf, dat deze meerdere malen is gecorrigeerd. In het jaar 1844 ontdekte Constantine Tischendorf enkele bladzijden ervan in een prullenbak in de bibliotheek van het St. Catherinaklooster op de berg Sinai. Hij moest evenwel wachten tot 1859 voordat hij zicht had op het hele Nieuwe Testament. Nadat hij toestemming had verkregen, bracht hij hem naar Caïro, waar hij een kopie ervan produceerde. In 1862, door de gulheid van Alexander II, de Russische keizer, publiceerde hij een uitgave van het handschrift met een 'Inleiding' en 'Kritische Aantekeningen'.

Codex Vaticanus kan worden gedateerd rond het midden van de vierde eeuw en is, evenals Aleph, geschreven op fijn vellum, maar met drie kolommen op elke bladzij, elk bestaand uit tweeënveertig regels. Ooit een complete Griekse Bijbel, is hij al lang geleden delen van het Oude Testament en diverse grote stukken van

het Nieuwe Testament kwijtgeraakt. Van deze uncial ontbreken de Pastoraal Brieven, Filémon, het slot van Hebrëeën (9:14 tot het eind), en het hele boek Openbaring. Verscheidene correctoren hebben werk verricht op het handschrift, en in de tiende eeuw heeft iemand veel van het origineel overgetrokken, kennelijk uit vrees dat zijn letters anders misschien zouden vervagen. Eigenaardigheden in spelling suggereren herkomst uit Alexandrië, maar niemand weet hoe hij in de bibliotheek van het Vaticaan is terechtgekomen. De bibliotheek werd opgericht in 1448 door Paus Nicolaas V, en dit handschrift wordt vermeld in haar vroegste catalogus, uitgegeven in 1475. Samuel Tregelles probeerde het te raadplegen in 1845, maar hij werd in hoge mate gehinderd door de klerikale conservators ervan. In 1866 werd Tischendorf toestemming geven om het tweeënveertig uur lang te bestuderen en, op grond van zijn studie en aantekeningen, werd er een uitgave van dit handschrift -Codex B- geproduceerd in 1867. Deze werd opgevolgd door een editie uitgegeven door de pauselijke autoriteiten en vervaardigd door Vercellone en Cozza in 1868; daarna, in 1889-90, werd een fotografische facsimile ter beschikking gesteld aan geleerden.

• 3. *Minuskels*

Hiervan zijn er 2812. Ze worden minuskels genoemd, omdat ze niet worden geschreven met hoofdletters, maar met kleine letters (minuskels of cursieven genaamd). Deze schrijfstijl was al eeuwenlang in gebruik in privédocumenten, maar pas in de negende eeuw werd ze gebruikt voor literaire doeleinden. Gezien de vraag naar boeken van

het Nieuwe Testament, had dit schrift de voordelen, dat het minder tijd kostte om te schrijven, en dat het minder ruimte innam op het perkament. Voor identificatiedoeleinden worden ze aangeduid met gewone getallen (1, 2, 3, enzovoort).

De minuskels werden dus geschreven vanaf de negende eeuw; maar hun latere datum betekent niet, dat ze minder geloofwaardige getuigen zijn van de originelen. Handschriften uit de negende eeuw kunnen zijn gekopieerd van vroege, nauwgezette kopieën uit de derde eeuw. Zoals professor Warfield ooit opmerkte: 'Het is niet slechts het aantal jaren dat achter een willekeurig handschrift ligt, dat zijn afstand ten opzichte van de autografie meet, maar het aantal kopiëringen.'¹⁹

Onder deze minuskels bevinden zich de volgende:

MS 1: een codex van de twaalfde eeuw dat het hele Nieuwe Testament bevat, afgezien van het boek Openbaring. MS 4: een twaalfde-eeuwse kopie van de vier Evangelien. MS 12: een elfde-eeuwse kopie van de Evangelien. MS 21: uit de tiende eeuw, dat ook de Evangelien bevat. MS 43: een elfde-eeuws werk in twee delen, waarvan het eerste de Evangelien bevat, en het tweede de Handelingen en de Brieven. MS 330: uit de elfde eeuw, bevat de Evangelien, Handelingen, en Brieven. MS 565: een zeer fijne negentiende-eeuwse kopie van de Evangelien, geschreven in gouden letters op paars vellum.

- 4. *Lectionaria*

Deze, met een totaal van 2281, zijn

teksten uit, op zijn vroegst, de zesde eeuw, die de Evangelien en Brieven (Evangelia en Apostoli) bevatten, en bestemd waren om te worden voorgelezen in de vroege christelijke kerken. De meeste ervan gebruiken unciaalletters, maar sommige zijn minuskels. Ze worden, opnieuw, aangeduid door middel van getallen, maar deze keer voorafgegaan door een 'l' of de afkorting 'Lect.' (bv. 159 of Lect. 1280).

Dit zijn belangrijke handschriften, niet alleen omdat sommige ervan vroeg zijn, maar ook omdat ze werden gebruikt voor de lezing in de openbare diensten van de kerk. *De grootste zorg zal in acht zijn genomen ten aanzien van deze kerkelijke kopieën, om hun oorspronkelijke zuiverheid te bewaren; en het getuigenis van een lectionarium zal, bij gevolg, het getuigenis van alle kerken zijn geweest.* Welnu, van de overgeleverde lectionaria die zijn onderzocht, is gebleken, dat ze in een verbazingwekkende mate met elkaar overeenstemmen. De enige redelijke verklaring, toch zeker, is, dat er *een erkende lectionariumtekst* bestond.

INDELING

Een groot aantal Griekse handschriften, geschreven vanaf, maar liefst, de tweede eeuw, staat ons dus ter beschikking. Geleerden die ze hebben bestudeerd, stellen dat, hoewel er varianten zijn, bepaalde handschriften een groot aantal lezingen met elkaar gemeen hebben, wat suggereert dat er groepen of families zijn. De belangrijkste groepen of teksttypen zijn de volgende: (A) de Byzantijnse (soms de Traditionele, Meerderheids-, of Antiocheense tekst genoemd); (B) de Alexandrijnse (of wat

sommigen de Neutrale tekst hebben genoemd); (C) de Westerse; en (D) de Caesareaanse.

Voor de doeleinden van deze brochure behoeven de laatste twee teksttypen geen uitvoerig commentaar. Het was B.H. Streeter, in *The Four Gospels* (1924), die als eerste beweerde de Caesareaanse tekst te hebben ontdekt. Hij geloofde, dat dit de tekst was van het Evangelie van Markus dat Origenes citeerde na 231 n. Chr., het jaar waarin hij naar Caesaréa kwam. Moderne tekstcritici betwijfelen evenwel, of dit werkelijk een onderscheiden teksttype kan worden genoemd. Ze zijn eerder geneigd, het enkel als een mengeling te beschouwen.

Voor het Westerse teksttype, geïdentificeerd door B.F. Westcott en F.J.A. Hort, en vermoedelijk ontstaan in West-Europa, lijkt *enig* bewijs te zijn. Het wordt vertegenwoordigd door Codex Bezae (vijfde eeuw), Codex Claromontanus (zesde eeuw), en de Oud-Latijnse en Curetoniaanse Oud-Syrische²⁰ vertalingen (respectievelijk derde en vijfde eeuw). Het wordt ook aangehaald door sommige Vroege Kerkvaders, zoals Irenaeus, Tertullianus, en Cyprianus. Dit teksttype verschilt evenwel vaak radicaal van alle andere. Het wordt ontsierd door een aantal weglatingen, niet slechts van verzen, maar ook van hele passages. Zijn overheersende tendens is evenwel om dingen toe te voegen, hetzij door middel van parafrase, hetzij door het invoegen van extra details. In de Evangeliën (vooral in de tweede helft van Lukas) is het korter, terwijl het in Handelingen fors langer is (ongeveer 10% langer). Sir Frederick

Kenyon heeft het beschreven als 'een type tekst die wordt gekenmerkt door zeer vrije afwijkingen van de ware overlevering'. Gebrekkige ondersteuning door handschriften, gepaard met een veelvoud van aparte lezingen, maakt dit teksttype op zijn best twijfelachtig, op zijn slechtst volkomen onbetrouwbaar.

Hiermee blijven eigenlijk maar twee belangrijke tekstgroepen over: de Byzantijnse en de Alexandrijnse.

• A. *Het Byzantijnse teksttype*

Deze tekst ontleent zijn naam aan het feit, dat hij al vroeg was verbonden met de keizerlijke hoofdstad Constantinopel, voorheen Byzantium geheten, en ook aan het feit, dat hij de standaardtekst werd van de christelijke kerk gedurende de hele Byzantijnse periode, 312-1453 n. Chr. (en in feite lang daarna). Voordat hij in de oosterse hoofdstad op de troon werd gezet, was deze tekstvorm evenwel bewaard in Antiochië, hoofdstad van de Romeinse provincie Syrië. Christelijke leraren verbonden aan de kerk maakten er duidelijk gebruik van. Dit waren o.a. Basilius van Caesaréa, Gregorius van Nyssa, Gregorius van Nazianzus (de Cappadocische Vaders), Theodoretus van Cyrus, en Chrysostomos van Constantinopel (die uit Antiochië verhuisde om bisschop te worden van Constantinopel in 398 n. Chr.).

Het Byzantijnse teksttype heeft de *overweldigende steun van de Griekse handschriften*.

In de vroege papyri is er een indrukwekkend aantal typisch Byzantijnse lezingen. P45 en P46 van de Chester

Beatty papyri bevatten zulke lezingen, alsook P66 van de Bodmer Library collectie. Professor H.A. Sturz was in staat om een lijst te maken van *150 Byzantijnse lezingen met de steun van vroege papyri*.²¹ Dit toont duidelijk aan, dat, in tegenstelling tot de zienswijzen van vroegere tekstcritici, de Byzantijnse lezingen helemaal kunnen worden teruggevoerd tot de tweede eeuw.

Onder de uncialen komt dit teksttype voor in de vijfde-eeuwse Codices Alexandrinus (A-02; Byzantijs in de Evangelieën) en Ephraemi (C-01), en in vrijwel alle latere. Men schat, dat ongeveer 95% van de unciaalhandschriften een Byzantijs teksttype heeft. Nog meer kan worden opgeëist voor de minuskels, omdat deze bijna allemaal Byzantijs zijn in hun lezingen.

De lectionaria die tot dusver zijn onderzocht, geven ook steun aan het Byzantijnse teksttype.

- 1. Ondersteund door de Oude Vertalingen

Dit waren de vroege vertalingen van de nieuwtestamentische Schriften, vervaardigd om het christelijk geloof te helpen verbreiden onder de volken van de wereld. Onder de vroegst ons bekende zijn de Syrische (of Aramese) en Latijnse vertalingen die teruggaan tot het midden van de tweede eeuw. De Pesjitta, 'de koningin der vertalingen', is een van de vroegste Syrische vertalingen, en bevat zeker Byzantijnse lezingen. Dit geldt ook voor de Gotische vertaling van de vierde eeuw, waarvan men zegt dat die werd vertaald door Ufilas, bisschop van Antiochië.

- 2. Bevestigd door de Vroege Kerkvaders

Critici die het primaatschap van de Byzantijnse tekst ontkennen, en er de voorkeur aan geven om die te beschouwen als een vierde-eeuwse herziening, wijzen vaak op het feit, dat geen Vroege Kerkvader vóór Chrysostomos (347-407 n. Chr.) er zelfs maar naar lijkt te verwijzen, laat staan die te citeren. Echter, dit is eenvoudigweg niet waar. Uiterst nauwkeurig wetenschappelijk onderzoek heeft aangetoond, dat Justinus Martyr (100-165 n. Chr.), Irenaeus (130-200 n. Chr.), Clemens van Alexandrië (150-215 n. Chr.), Tertullianus (160-220 n. Chr.), Hippolytus (170-236 n. Chr.), en zelfs Origenes (185-254 n. Chr.), herhaaldelijk citeerden uit de Byzantijnse tekst. Edward Miller ontdekte, na een indeling te hebben gemaakt van de citaten in de Griekse en Latijnse Vaders die stierven vóór 400 n. Chr., dat hun citaten de Byzantijnse tekst 2630 keer ondersteunden (en andere teksten slechts 1753 keer). Verder, toen hij dertig belangrijke passages aan een onderzoek onderwierp, ontdekte hij 530 getuigen van de Byzantijnse tekst (en slechts 170 ten gunste van zijn tegenstanders). Zijn conclusie luidde als volgt: 'Het oorspronkelijke overwicht van de Traditionele Tekst blijkt in de lijst van de vroegste Vaders. Hun getuigenis bewijst, dat in hun geschriften, en dus in de kerk in het algemeen, bederf zich al in de vroegste tijd had doen gevoelen, maar dat de zuivere wateren over het algemeen de overhand behielden ... De Traditie is ook voortgezet in de meerderheid van de Vaders die na hen kwamen. Er is geen onderbreking of pauze: het getuigenis is doorlopend.'²²

Het is een simpel en helder feit, dat tegen de vierde eeuw de Byzantijnse tekst opkwam als de gezaghebbende tekst van het Nieuwe Testament, en voor de volgende twaalfhonderd jaar (en langer) voerde die onbetwist de heerschappij over de hele christenheid.

- 3. *Het gedrukte Griekse Nieuwe Testament*

Het Griekse Nieuwe Testament werd voor het eerst gedrukt in 1514, hoewel het pas in 1522 werd gepubliceerd in een aparte editie. Dit was het werk van Francisco Ximenes, opperkardinaal van Spanje, en het maakte deel uit van zijn zesdelige Complutensische Polyglot.²³ In zijn 'Opdracht' aan Paus Leo X schreef Ximenes: 'Voor de Griekse kopieën zeker zijn we dank verschuldigd aan uwe Heiligheid, die ons hoogst vriendelijk uit de Apostolische Bibliotheek zeer oude codices toezond, zowel van het Oude als het Nieuwe Testament, die ons zeer goed hebben geholpen in deze onderneming.' De Griekse tekst die hiervan het resultaat was, lijkt van het Byzantijnse teksttype te zijn geweest (en er is geen bewijs dat Ximenes ooit de Codex Vaticanus [B] volgde).

In 1516, toen Desiderius Erasmus, de meest vooraanstaande geleerde in Europa, de eerste editie van het Griekse Nieuwe Testament publiceerde, baseerde hij zich op representatieve Byzantijnse handschriften. Erasmus bracht vier verdere edities van zijn werk uit, in 1519, 1522, 1527, en 1535. Anderen volgden spoedig in zijn voetstappen: daarvan is de bekendste Robert Estienne (gelatineerd als Stephanus), de Franse uitgever en drukker, wiens gepubliceerde tekst in

1546 vrijwel identiek was aan die van Erasmus. Er waren drie volgende edities in 1549, 1550, en 1551. Nog verdere edities werden geredigeerd en gepubliceerd door Theodorus Beza tussen 1565 en 1604. Vervolgens, in 1624, brachten Bonaventura en Abraham Elzevier hun editie uit. Het 'Voorwoord' van de tweede editie van de Elzeviers, gepubliceerd in 1633, bevat de woorden: 'U hebt dus de tekst die nu door allen aangenomen is, waarin we geen wijziging of bederf geven.' Hieraan is de nu vertrouwde naam 'textus receptus' ontleend.

De Byzantijnse was de tekst *die ten grondslag lag aan al de grote Engelse protestantse Bijbels*, inclusief die welke zijn verbonden met de namen van William Tyndale (1525), Miles Coverdale (1535), John Rogers (1537), en Richard Taverner (1539), evenals die welke bekend staan als The Great Bible (1539), de Geneva Bijbel (1560), de Bisschoppen Bijbel (1568), en, uiteraard, de Authorised Version (1611); en in andere talen de Reina in het Spaans, de Karoli in het Hongaars, de Lutherse in het Duits, de Olivetanus in het Frans, de Statenvertaling in het Nederlands, de Almeida in het Portugees, en de Diodati in het Italiaans.

De argumenten ten gunste van de Byzantijnse tekst zijn, hier samengevat, als volgt:

- 1. Dit teksttype is *verbonden met de stad Antiochië in Syrië*. Na de dood van Stéfanus vluchtten Christenen uit Jeruzalem naar deze stad en begonnen het Evangelie te verkondigen aan de Grieken daar (Handelingen 11:19, 20). Er ontstond een krachtige kerk, groten-

deels door de bedieningen van Bárnabas en Paulus (11:22-26), en vanuit deze stad begon de apostel elk van zijn zendingsreizen (Handelingen 13:1-3; 15:35, 36; 18:22, 23). Andere apostelen, onder wie de apostel Petrus (Galaten 2:11, 12), bezochten de plaats. Het duurde niet lang, voordat Antiochië de moederstad werd van de niet-Joodse kerken en, na de val van Jeruzalem in 70 n. Chr., werd ze het ware, onbetwiste centrum van het christendom. Een tekst die uit Antiochië kwam, zal de tekst zijn geweest die was goedgekeurd door de apostelen en de vroege christelijke kerk.

- 2. Deze tekst, zoals al opgemerkt, ontleende zijn naam aan Constantinopel (Byzantium), de hoofdstad van het oostelijke keizerrijk, omdat hij hier al gauw gevestigd raakte als de standaard Griekse tekst. Constantinopel was het centrum van zowel de Grieks sprekende wereld als de Grieks sprekende kerk, want terwijl in het westen het Grieks had moeten wijken voor het Latijn, was het in het oosten de officiële en alledaagse taal. Dit betekende uiteraard, dat *Griekse geleerden in Constantinopel bijzonder toegerust waren om de authentieke tekst te herkennen en te reproduceren.*

- 3. Gedurende de vierde eeuw, toen deze tekst oppermachtig werd, was de kerk gezegend met uitzonderlijke geleerden als Methodius (260-312 n. Chr.), Athanasius (296-373), Hilarius van Poitiers (315-367), Cyrillus van Jeruzalem (315-386), en Gregorius van Nazianzus (330-394). Deze mensen -en anderen als zij- waren betrokken bij het formuleren van de rechtzinnige leer en het goedkeuren van de canon van het Nieuwe

Testament. Ze legden zich ook toe op de studie van de tekst; en ze hadden een voordeel boven de latere critici vanwege hun toegang tot veel vroege en onschatbare handschriften die nu allang verloren zijn gegaan. De opkomst van een dominante tekst uit deze periode is van zeer groot belang. Deze werd duidelijk beschouwd als de echte, onbedorven, en officieel aanvaarde tekst.

- 4. De Joden werden aangesteld als de bewaarders van de Goddelijke openbaringen die hun waren meegedeeld. Het vertrouwen vervullend dat op hen rustte, bewaarden zij de oudtestamentische tekst, op zorgvuldige wijze, onbedorven en volledig (de Hebreeuwse masoretische tekst). De apostel Paulus heeft al opgemerkt, 'dat hun de woorden Gods zijn toebetrouwd' (Romeinen 3:2). Nu is het redelijk te veronderstellen, *dat de nieuwtestamentische Schriften werden toevertrouwd aan belijdende Christenen, of aan de belijdende christelijke kerk.* De vraag die als vanzelf opkomt is: Welk teksttype, in het algemeen gesproken, is erkend en gepropageerd door de kerk vanaf de vroegste tijd? Het antwoord is: het teksttype dat bekend staat als het Byzantijnse.

- 5. Het is een feit, dat *ongeveer 90% van de Griekse handschriften het Byzantijnse teksttype vertegenwoordigt.* Hoewel deze handschriften niet zo oud zijn als sommige critici graag hadden gewild, zijn ze zo talrijk, dat we moeten aannemen, dat er letterlijk honderden oudere ouderdocumenten waren, waarvan vele behoorden tot de vroegste christelijke tijd. Op een of andere manier moet dit feit worden verklaard; en het is in het

geheel niet bevredigend, om te blijven doorredeneren -in weerwil van almaar toenemend bewijsmateriaal- dat de Byzantijnse tekst niet eerder in de geschiedenis opduikt dan in de vierde eeuw. Deze tekst is vroeg. Hij raakte wijdverbreid, omdat hij getrouw het origineel weergaf.

- 6. Voorzienige zorg is altijd uitgeoefend met betrekking tot Gods Waarheid, omdat gelovigen die Waarheid nodig hebben gehad in een nauwkeurige en juiste vorm (Matthéüs 24:35. 1 Petrus 1:23, 25). Daarom is het door inspiratie gegeven Woord hetzelfde geweest als hetgeen daarna werd gepubliceerd (Psalm 68:12). Het is ondenkbaar, dat God een volkomen verdorven en verminkte tekst aan Zijn volk zou geven, en dan zou toestaan, dat die tekst meer dan achttien eeuwen door hen zou worden gebruikt. Toch is dat precies wat sommige moderne tekstcritici ons willen doen geloven! 'Laten we onthouden', schreef dr. John Owen, 'dat de gangbare kopie die wij gebruiken [de *textus receptus*] het openbaar bezit was van vele generaties ... ; laat die dan doorgaan voor de standaard, waarvan terecht wordt beleden dat die goed en passend is, en we zullen, met Gods hulp, snel zien, hoe weinig reden er is om die tekstvarianten voor te wenden waarmee we nu worden verrast.'²⁴

- 7. Het is redelijk om te veronderstellen, dat *God op soortgelijke wijze handelde ten aanzien van de teksten van het Oude en Nieuwe Testament*. Zijn handelwijze met het Oude Testament was om de tekst te bewaren in een vrijwel ongewijzigde vorm gedurende vele generaties. Het

resultaat -zoals Christus en Zijn apostelen duidelijk onderwezen- was een Boek waarin elke letter, en elk onderdeel van een letter, heilig was (Matthéüs 5:18; zie ook Johannes 10:35). Toen deze oude openbaring werd aangevuld, ging God op dezelfde wijze te werk: Hij liet Zijn meest recente Woord onfeilbaar vastleggen, plaatste het in het bezit van Zijn kerk, en *waarborgde vervolgens dat het werd doorgegeven door de daaropvolgende eeuwen heen, zelfs tot in de huidige tijd toe*. '... Het Woord des Heeren blijft in der eeuwigheid ...' (1 Petrus 1:25).

• B. *Het Alexandrijnse teksttype*

Dit is een zeer kleine groep handschriften. Eigenaardigheden van spelling geven aan, dat ze moeten worden verbonden met Alexandrië in Egypte; en, niet verbazingwekkend, lezingen van dit teksttype zijn te vinden onder de vroege Egyptische papyri (bv. P46, P47). De voornaamste vertegenwoordigers ervan zijn evenwel Codex Sinaïticus (of Codex Aleph) en Codex Vaticanus (of Codex B).

Steun voor dit teksttype komt van de Alexandrijnse Vaders, vooral van Origenes (185-254 n. Chr.) en Cyrillus (376-444).

Verscheidene zaken dienen hier te worden opgemerkt:

- 1. Dit teksttype *kwam oorspronkelijk uit Alexandrië, in Egypte*. De Schrift geeft geen aanwijzing, dat er ooit apostelen in die streken aanwezig waren, maar de kerkgeschiedenis onthult, dat daar veel beruchte kettters woonden en onderwezen, inclusief gnostici als

Basilides, Isidorus, en Valentinus. Alles wat uit die plaats komt, moet met enige argwaan worden bekeken.

- 2. Er is *duidelijk bewijs van herziening* door zijn herschikking van woorden. B.H. Streeter opperde, dat de redacteur een Egyptische bisschop was, genaamd Hesychius.²⁵ Dit betekent, dat hoewel er grootse eigenschappen aan dit teksttype zijn toegeschreven, het niet kan worden beschouwd als bijzonder 'zuiver'.

- 3. De twee grote vertegenwoordigers van dit teksttype, Codices Aleph (Sinaïticus) en B (Vaticanus), zijn van *buitengewoon povere kwaliteit*. Toen ze werden onderzocht door dr. F.H.A. Scrivener, werd Codex Aleph bestempeld als 'ruw geschreven' en 'vol met grove overschrijvingsblunders', zoals 'het weglaten van hele regels van het origineel'. Van Codex B, hoewel 'minder gebrekkig', werd geconstateerd, dat die is 'geneigd tot fouten', en 'vergissingen van de meest tastbare soort' begaat.²⁶

- 4. Deze voornaamste handschriften tonen hun bederf doordat ze *het met elkaar oneens zijn op letterlijk duizenden plaatsen* (alleen al in de Evangelieën 3000 keer).

- 5. De tekst betuigd door Aleph (Sinaïticus) en B (Vaticanus) *strookt niet met de overweldigende meerderheid van de Griekse handschriften*. Hij is niet alleen beperkt tot een zeer kleine familie van handschriften, maar men heeft geschat, dat er ongeveer 6000 verschillen zijn tussen de Alexandrijnse en de Byzantijnse tekst.

- 6. Het is waar, dat er ernstig tekstverlies is in B (Vaticanus), maar gezien hun ouderdom (midden of eind vierde eeuw), verkeren deze twee uncialen in een opmerkelijk goede toestand. Omdat de meeste nauwkeurige handschriften van deze ouderdom zijn teloorgegaan door gebruik, mag worden verondersteld, dat deze *als gebrekkig werden verworpen en daarom niet werden gebruikt door de vroege kerk*.

- 7. Deze conclusie wordt ondersteund door het feit, dat *er inderdaad maar zeer weinig kopieën van werden gemaakt*. Zoals gesteld door dr. Gordon Clark: 'Als een stuk of veertig handschriften een en dezelfde voorouder hebben, impliceert dit, dat een stuk of veertig kopieerders hebben gelooft, dat die voorouder trouw was aan het origineel. Maar als een handschrift geen talrijk nageslacht heeft, zoals het geval is met de voorouder van B, mag men de verdenking koesteren, dat de vroege klerken de waarde ervan betwijfelden. Mogelijk wisten de vroege orthodoxe Christenen, dat B corrupt was.'²⁷

CRITICI VALLEN DE BYZANTIJNSE TEKST AAN

In de negentiende eeuw werkten twee geleerden uit Cambridge, B.F. Westcott en F.J.A. Hort, *een radicale nieuwe theorie* uit over de vroege overdracht van de nieuwtestamentische tekst. Ze betoogden, dat de beste tekst eigenlijk de Alexandrijnse was (die ze de 'Neutrale tekst' noemden), vertegenwoordigd door Aleph en B. Omdat die twee handschriften wat ouder waren dan andere, beweerden zij, dat hun gemeenschappelijke voorouder dicht bij het geïnspireerde origineel lag.

Hoewel aan deze tekst geen absolute zuiverheid werd toegekend, waren Westcott en Hort bereid om te zeggen: 'Het is onze overtuiging (1) dat de lezingen van Aleph B moeten worden aanvaard als de ware lezingen, totdat sterk intern bewijs wordt gevonden van het tegendeel, en (2) dat geen lezingen van Aleph B veilig kunnen worden verworpen in absolute zin, hoewel het soms juist is, om ze op een alternatieve leest te schoeien, vooral wanneer ze geen ondersteuning krijgen van [Oude, vert.] Vertalingen of Kerkvaders.'²⁸

De Byzantijnse tekst (door hen de 'Syrische tekst' genoemd om zijn belang te bagatelliseren) bevatte, zoals zij dachten, 'samengeklapte lezingen', d.w.z. combinaties van eerdere lezingen; en zij geloofden dat die voortkwamen uit een herziening in twee fasen, gemaakt in of vlak bij Antiochië in de vierde eeuw. Hoewel ze toegaven, dat dit slechts een 'veronderstelling' was, brachten ze de visie naar voren, dat 'de toenemende diversiteit en verwarring van Griekse teksten leidden tot een gezaghebbende herziening te Antiochië', en later 'tot een tweede gezaghebbende herziening'. Het hele proces werd, volgens hen, voltooid tegen 350 n. Chr.; en ze brachten zelfs de suggestie naar voren, dat Lucianus van Antiochië (als martelaar gestorven in 312) mogelijk betrokken was geweest bij de eerdere herziening.

De theorie vertoont ernstige gebreken. Hoewel critici en vertalingen nog steeds verwijzen naar 'de oudste en beste handschriften', is deze zinsnede volslagen misleidend, omdat, in dit specifieke debat, de 'oudste' in feite de 'slechtste'

zijn. Voor wat 'samengeklapte lezingen' in de Byzantijnse tekst betreft, overtuigend bewijs ter ondersteuning daarvan is nooit geleverd (zelfs na achttwentig jaar studie konden Westcott en Hort slechts acht voorbeelden leveren, die door John William Burgon bovendien afdoende zijn ontkracht en weerlegd). Hoe dan ook, lange 'samengeklapte' lezingen vormen geen bewijs voor later geknoei met de tekst. Professor Sturz heeft aangetoond, dat sommige van deze lezingen worden ondersteund door de vroegste papyri (de langere lezingen van Johannes 10:19 en 10:31, bijvoorbeeld, worden ondersteund door P66).²⁹ Dit leidt tot de conclusie dat de fout bij de Alexandrijnse tekst ligt. Deze wordt ervan beschuldigd, de Byzantijnse tekst te hebben ingekort. Hoe zit het dan met de zogenoemde 'Lucianische Recensie'? Er is geen bewijs, dat die ooit heeft plaatsgevonden.

Westcott en Hort ondernamen het maken van een herziene Griekse tekst. Nu waren er ook leden van de commissie die door de Provinciale Synode van Canterbury in 1880 was aangesteld om een herziene uitgave te maken van de Engelse Bijbel. Hoewel hun Griekse tekst nog niet was gepubliceerd, werd een proefexemplaar ter beschikking gesteld aan de herzieners. Toen in 1881 het Nieuwe Testament van de Revised Version verscheen, was het direct duidelijk, dat de Griekse tekst van Westcott en Hort de commissie niet alleen in hoge mate had beïnvloed, maar dat die ook in het algemeen was gevolgd in de Revised Version van het Engelse Nieuwe Testament.

Deze Wescott/Hort-tekst was de voorloper van wat vandaag bekendstaat als de Nestle-Aland-tekst of UBS-tekst, die zich de plaats van de Byzantijnse of Traditionele tekst onrechtmatig heeft toeëigend, en vervolgens de basis heeft gevormd voor vrijwel alle moderne vertalingen. De New International Version (NIV), bijvoorbeeld, hoewel ze in haar voorwoord beweert, een 'eclectische' Griekse tekst te volgen (d.w.z. een die is samengesteld uit een verscheidenheid aan handschriften), gaat direct verder met de lezer te informeren: 'Waar bestaande handschriften verschillen, hebben de vertalers hun lezingen gekozen volgens de aanvaarde principes van nieuwtestamentische tekstkritiek'; principes die vergelijkbaar zijn met de door Westcott en Hort gehanteerde. Het volgen van deze fundamenteel gebrekige 'principes' betekent, dat de tekst die daarvan het resultaat is, zeer lijkt op die welke werd geproduceerd in 1881 door Westcott en Hort.

DE AUTHORISED VERSION EN DE STATENVERTALING

Gedurende de perioden van de Reformatie en de Puriteinen verscheen een aantal protestantse vertalingen, alle gebaseerd op dezelfde authentieke teksten en vertaald volgens dezelfde deugdelijke principes.

In 1611 werd de Authorised Version gepubliceerd, en deze was ertoe voorbestemd, om al zijn mededingers te verdringen. Evenals de eerdere Engelse vertalingen -en vertalingen in andere talen van dezelfde tijd- gebruikte deze de voorzienig bewaarde Hebreeuwse masoretische tekst en de Griekse textus receptus (uit de Byzantijnse familie).

De vertalers, terecht befaamd om hun godvrezendheid en geleerdheid, voerden hun werk uit met uiterst nauwgezette zorg. Als gevolg hiervan brachten ze een hoogst betrouwbare en precieze vertaling voort, nog steeds ongeëvenaard in haar majestueuze stijl, eenvoud, en kracht. De intrinsieke waarde van deze vertaling is zelfs zo, dat ze 'het voortreffelijkste boek in onze taal' is genoemd.

Moderne vertalingen komen en gaan weer, waarvoor we dankbaar zijn. Deze vertaling houdt haar reputatie in stand, zelfs tegenover felle mededingers als de *New King James Version*.

De Authorised Version, beproefd door de eeuwen heen en bij Gods volk zeer geliefd, is een waarlijk nobele productie en het blijft de beste Engelse vertaling van Gods onfeilbare en foutloze Woord.

Wat hierboven staat, geldt ten volle ook van de Nederlandse Statenvertaling. De Statenvertalers hebben voor hun vertaling van het Oude Testament evenals hun Engelse collega's gebruik gemaakt van de Ben Chayyim tekst (zie blz. 13). Het is niet zeker, maar wel aannemelijk, dat zij gewerkt hebben met de editie van Johannes Buxtorf uit 1618-9.

Voor de vertaling van het Griekse Nieuwe Testament kozen zij de Stephanus-Beza editie van 1588-9 (zie blz. 27) als uitgangspunt. Daarnaast hebben zij ook andere tekstuitgaven geraadpleegd en zich van verschil in handschriften meermalen in kanttekeningen reken-schap gegeven. Zie bijvoorbeeld Matthéüs 2:17; 6:1; 26:26.

Eindnoten

1 James Bannerman, *Inspiration: the Infallible Truth and Divine Authority of the Holy Scriptures* (Edinburgh: T. & T. Clark, 1865), blz. 158.

2 Louis Gaussen, *Divine Inspiration of the Bible* (Grand Rapids: Kregel Publications, 1971. Gepubliceerd te Edinburgh in 1842, onder de titel *Theopneustia: The Bible, its Divine Origin and Entire Inspiration, Deduced from Internal Evidence and the Testimonies of Nature, History, and Science*), blz. 34.

3 Dit was de zienswijze van de oudere commentatoren, Piscator, Poole, Clarke, Gill, en anderen. Meer recentelijk wordt dit verdedigd door dr. Greg L. Bahnsen, in 'The Inerrancy of the Autographa', een hoofdstuk opgenomen in het symposium getiteld *Inerrancy*, onder redactie van dr. Norman L. Geisler (Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1980), blz. 167.

4 William Henry Green, *General Introduction to the Old Testament: The Canon* (London: John Murray, 1899), blz. 11.

5 Verdere informatie over de staat van de tekst in deze periode is te vinden in John H. Skilton, 'The Transmission of the Scriptures', in *The Infallible Word, a Symposium by the Members of the Faculty of Westminster Theological Seminary*, derde, herziene druk (Philadelphia: Presbyterian and Reformed Publishing Company, 1967), blz. 153 vv. Zie ook Thomas Hartwell Home, *An Introduction to the Critical Study and Knowledge of the Holy Scriptures*, zevende editie (Londen: T. Cadell, 1834), 2:34.

6 Roger Nicole, 'New Testament Use of the Old Testament', in *Revelation and the Bible*, Carl F.H. Henry, red. (Londen: The Tyndale Press, 1959), blz. 142-143. Zie ook de opmerkingen van Walter C. Kaiser Jr., *The Uses of the Old Testament in the New* (Chicago: Moody Press, 1985), blz. 4 vv.

7 Skilton [eerder aangehaald, vert.], blz. 143.

8 The Ante-Nicene Fathers, *Tertullian, On Prescription against Heretics*, hfdst. 36 (Grand Rapids: William Eerdmans Publishing Company, 1979), 3:260.

9 Dr. A. Cleveland Coxe, die Tertullianus' werken redigeerde voor de oorspronkelijke uitgave te Edinburgh, geeft in een voetnoot toe dat "de veelbetwiste zinsnede ('hun eigen authentieke geschriften') kan verwijzen naar de autografieën of de Griekse originelen". Hij denkt evenwel dat er 'waarschijnlijk' wordt verwezen naar 'complete niet-verminkte kopieën'. Het lijkt erop dat Edward Miller (die sommige werken van Dean Burgon redigeerde) meende dat Tertullianus hier verwees naar de oorspronkelijke handschriften. Hij schreef: 'Tertullianus, in zijn dispuut met ketteren, verzoekt hen de autografieën van de apostelen te Korinthe, of Thessalonica, of Éfeze, of Rome te raadplegen, waar ze worden bewaard en publiekelijk voorgelezen' (*A Guide to the Textual Criticism of the New Testament* [Londen: George Bell en zonen, 1886], blz. 72).

10 The Ante-Nicene Fathers, *Polycarp, The Epistle of Polycarp to the Philippians*, hfdst. 12, 1:35.

11 J.P. Lilley, *The Pastoral Epistles* (Edinburgh: T. & T. Clark, 1901), blz. 216.

12 Caspar Rene Gregory, *Canon and Text of the New Testament* (Edinburgh: T. & T. Clark, 1907), blz. 309. Dr. Gregory merkt op: 'Niemand zal denken ... dat alleen die brieven en niet het boek Openbaring naar de kerken moesten worden gestuurd, want dat vers (Openbaring 1:11) zegt dat Johannes in het boek moet schrijven wat hij ziet, dat wil zeggen, de visioenen die volgen, en het naar de kerken moet sturen' (blz. 310).

13 The Ecclesiastical History and Martyrs of Palestine, *Eusebius, Ecclesiastical History*, boek 3, hfdst. 37 (Londen: Society for Promoting Christian Knowledge, 1928).

14 *Ibid.*, boek 4, hfdst. 23.

15 *Ibid.*, boek 5, hfdst. 28.

16 Tertullianus [eerder aangehaald, vert.], hfdst. 38, 3:262.

17 The Ante-Nicene Fathers, *Irenaeus, Irenaeus against Heresies*, boek 5, hfdst. 30, par. 1, 1:558.

18 Kurt en Barbara Aland, *The Text of the New Testament: an Introduction to the Critical Editions and to the Theory and Practice of Modern Textual Criticism*, 2^e editie, 1989. Aangehaald door Bruce M. Metzger in *The Text of the New Testament: Its Transmission, Corruption, and Restoration*, derde, uitgebreide editie (Oxford: Oxford University Press, 1992), blz. 262.

19 Benjamin B. Warfield, *An Introduction to the Textual Criticism of the New Testament* (Londen: Hodder en Stoughton, 1886), blz. 110, 111.

20 De vier Evangelieën in het Oud-Syrisch, vertaald uit het Aramees of het Grieks, waarvan het handschrift wordt gedateerd in de vijfde eeuw, en waarvan de tekst mogelijk afkomstig is uit de tweede eeuw; gereedigeerd en uitgegeven in 1858 door William Cureton.

21 Harry A. Sturz, *The Byzantine Text-Type and New Testament Textual Criticism* (Nashville, TN: Thomas Nelson Publishers, 1984), blz. 61 vv., 145 vv.

22 Edward Miller in 'The Antiquity of the Traditional Text', in John William Burgon, *The Traditional Text of the Holy Gospels Vindicated and Established* (Londen: George Bell en zonen, 1896), blz. 121.

23 Deze polyglot werd voor het eerst gepubliceerd in Complutum, een Spaanse stad die nu Alcalá de Henares heet.

24 John Owen, 'Of the Integrity and Purity of the Hebrew and Greek Text of the Scripture', in *The Works of John Owen* (Londen: The Banner of Truth Trust, 1968), 16:366.

25 B.H. Streeter, *The Four Gospels: A Study of Origins*, herzien vanuit de editie van 1924 (Londen: Macmillan & Co. Ltd, 1956), blz. 112 vv., 121 vv.

26 F.H.A. Scrivener, *Six Lectures on the Text of the New Testament and the Ancient Manuscripts* (Cambridge: Deighton, Bell, en Co., 1875), blz. 41, 43.

27 Gordon H. Clark, *Logical Criticisms of Textual Criticism* (Jefferson, MD: The Trinity Foundation, 1986), blz. 15. [Nu: The Trinity Foundation, Post Office 68, Unicoi, Tennessee 37692, USA, of www.trinityfoundation.org, vert.]

28 B.F. Westcott en F.J.A. Hort, *Introduction to the New Testament in the Original Greek* (Massachusetts: Hendrickson Publishers, 1988. Oorspronkelijk gepubliceerd door Harper & Brothers, New York, 1882), blz. 225.

29 Sturz [eerder aangehaald], blz. 84.

DE HEERE GAF ZIJN WOORD

*Een onderzoek naar de geschiedenis
van de tekst van de Bijbel*

Malcolm H. Watts

Trinitarian Bible Society

Tyndale House, Dorset Road, London,
SW19 3NN, England
www.tbsbibles.org

Nederlandse editie uitgegeven door de
Trinitarian Bible Society
in samenwerking met de

gereformeerde
BIJBELSTICHTING

Gereformeerde Bijbelstichting
Nijverheidstraat 21,
4143 HN Leerdam, Nederland
www.gbs.nl

Malcolm Watts, voorzitter van de

General Committee van de Trinitarian

Bible Society, werd geboren in 1946 in

Barnstaple, North Devon, Engeland.

Opgevoed in een christelijk gezin,

werd hij door genade geroepen in zijn

tienerjaren, en vervolgens geroepen

tot de dienst des Woords.

Hij volgde zijn opleiding aan het London

Bible College tussen 1967-70, en is vanaf

1971 de predikant van de Emmanuel

Church, Salisbury. Hij en Gillian traden

in 1976 in het huwelijk, en hebben twee

dochters, Lydia en Naomi.

9 781862 281424

ISBN 978 1 86228 142 4